

DISS B 1223

EGY DUNA-MENTI FALU TELEPÜLÉSFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

/ G É D E R L A K /

Doktori értekezés

Kamarás György

1975

E L Ő S Z Ő

Világjelenség, hogy a mezőgazdaság fejlődése során, az iparszerű mezőgazdasági termelés térhódításával munkaerő szabadul fel. Ennek eredményeként az eddig mezőgazdasági jellegű települések lakosságánál foglalkozás szerinti átrétegződési folyamat indul meg. Amennyiben a felszabaduló munkaerőt más helyi ágazat /ipar, közlekedés, kereskedelem/ foglalkoztatni tudja, akkor munkahely csere a következmény, amely a település lélekszámát nem befolyásolja. Viszont, ha más helyi ágazat nem bírja felszívni a feleslegessé vált munkaerőt, megindul az ingázás, a szezonvándorlás a városok felé, ami legtöbbször uttelepüléshez vezet. Egyre több lesz az urbánus, a város-lakó ember. A városok duzzadnak, de ezzel párhuzamosan a másik oldalon erőteljes népesség-csökkenés következik be. Az urbanizáció sok gondot okoz, amelyek megoldása egyre sürgetőbb feladattá válik. Szakemberek egész sora vizsgálja a folyamatot és a problémák megoldásának lehetőségeit. A kutatás perspektívái nagyok, célja nemes: szocialista városok tervezése és kialakítása. Távlati tervek készülnek arról, hogy milyen lesz a hazai településállomány. Ma a különböző rangú települések fejlettségi szintje nagyon eltérő képet mutat. Ugy tűnik, hogy a már meglévő különbségek idővel csak nőni fognak. Ezt lát-
szik igazolni, hogy például Bács-Kiskun megye település-
hálózat-fejlesztési tervébe 2000-ig egyetlen község csa-
csatornázási terve sem került bele /8/! Peddig éppen ez
a terv állapítja meg, hogy a megye népességéből 1970-ben

csak 33 % a városlakó, amely szám 1985-re 42 %-ra, 2000-re kb. 55 %-ra emelkedik. Tehát még az ezredforduló sem kiméli meg a megye lakossága 45 %-át // az árokbüztől. Kézenfekvő, hogy a jobb életkörülményeket kínáló város vonzó hatást fejt ki még azokra is, akik irtóznak a kő- és embertömegetől. Ez a lassu fejlődés adott indítékot ahhoz, hogy a települések hierarchikus rendjéből kiragadjak egy községet és vizsgáljam népességének számszerinti alakulását, fejlődését, lehetőségeit. Munkámhoz régebbi adatok is szükségesek voltak. Kezdett kialakulni előttem a falu története. Így dolgozatom településtörténettel bővült. A történeti részből azt, ami nem településföldrajzi jellegű anyag, röviden próbáltam megírni. Munkám során főleg helyszíni adatgyűjtésre, levéltárakban való kutatásra támaszkodtam. Ezekből, valamint a felhasznált irodalomból vontam le következtetéseimet és állítottam össze dolgozatomat.

Önálló munkáról van szó, mégis köszönettel tartozom dr. Toth Józsefnek, a MTA FKI Alföldi Csoportja vezetőjének, aki jó tanácsaival "utnak indított", Székely Lászlónak, a Kalocsai Érseki Levéltár levéltárosának, Csoti Lászlónak, a Géderlaki Községi Tanács volt titkáranak, valamint azoknak, akik adatok szolgáltatásával dolgozatom megírásához segítséget nyújtottak.

V A Z L A T

- I. Géderlak község földrajzi környezetének főbb jellemzői
- A/ A község fekvése
  - B/ A Duna-völgy Dunapataj-Paks-Kalocsa közötti szakaszának kialakulása és felszínalakítása
  - C/ Géderlak környéke éghajlati viszonyainak rövid jellemzése
  - D/ Géderlak környékének talajviszonyai
- II. Géderlak község létrejöttének történeti előzményei
- III. Géderlak község története és népességének számszerinti alakulása 1955-ig
- IV. A szocialista iparosítás hatása Géderlak népességének alakulására
- A/ A felszabaduló munkaerő vonzódása
    - 1. Állandó elvándorlás
      - a/ Az elvándorlók számszerinti alakulása, az elvándorlás iránya
      - b/ Az elvándorlók kor, nem és foglalkozás szerinti megoszlása
    - 2. Időszakos vándorlás /ingázás/
      - a/ Az ingázók száma és neme, az ingázás iránya
      - b/ Az ingázók foglalkozás szerinti megoszlása
  - B/ A maradó lakosságnál bekövetkezett változások
    - a/ A maradó lakosság számának kor- és nemösszetételének változásai
    - b/ Foglalkozás szerinti átrétegződés

V. Géderlak község potenciális adottságai, távlati fejlesztési lehetőségei

A mezőgazdaság szerepe Géderlak életében

Az ipar szerepe Géderlak életében

A közlekedés szerepe Géderlak életében

A község településarculati vonásai, lakásállománya

A község egészségügyi és kulturális ellátottsága

A község kereskedelmi ellátottsága

VI. Géderlak község vitalitása

VII. Összegezés

VIII. Függetlenség. Fényképek Géderlak községről

I. GÉDERLAK KÖZSÉG FÖLDRAJZI KÖRNYEZETÉNEK FŐBB JELLEMZŐI

A/ A község fekvése

Géderlak község a Duna-Tisza közén, Budapest-től délre, a Duna bal partján, a nagy paksi kanyarban, Bács-Kiskun megye kalocsai járásában található. Galgóczy szerint "Szent-Benedeken felül 1/4 mf."-re /24/. Az első pontos földrajzi helymeghatározást a Csk.Földkir. Intézet végezte. Eszerint "Géder-Lak" a Ferró szigettől számított keleti hosszúság $36^{\circ} 34' 54''$. 045 -án és az északi szélesség $46^{\circ} 36' 25''$. 81 -én található, a tenger szintjétől számítva 359 láb magasan.

A község paksi szigeten mért tengerszint feletti magassága 93,4 m., a régi és az új töltés között 92,8 m. /2. ábra/ A tanácsházánál pedig 94,3 m. A Duna arterének kiemelkedő térszine, a meander-zug igen jó letelepedési lehetőséget biztosított már a honfoglalást megelőző időben. Később ehhez járult a Duna, mint fontos vízi út és átkelőhely. E kedvező forgalmi fekvés kedvezőtlenülé válásának társadalmi okai vannak. A község potenciális adottságai a mezőgazdasági fejlődésének kedveztek. Bár ipari vizet szinte korlátlan mennyiségben biztosítana a Duna, a jó minőségű ivóvíz könnyen hozzáférhető, újabban pedig munkaerő felesleg is jelentkezik, az ipar fejlődésére éppen a környező településektől való viszonylagos elszigeteltsége, energiahordozókban és egyéb ásványkincsekben való szegény-

sége miatt nem sok remény van. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy ma Géderlak gazdasági fekvése is kedvezőtlen.

B/ A Duna-völgy Dunapataj-Paks-Kalocsa közötti szakaszának kialakulása és felszínalakítása

A Duna-völgy e szakaszát kalocsai süllyedéknek szokták nevezni. A süllyedés kezdete a földtörténeti új kor pleisztocén időszakának korábbi fázisaira tehető. A Duna ekkor még nem a mai mederben folyt. Megjelenéséig a területet dunántúli patakok töltögették. A Dunát a pleisztocénvégi ismételt bezökkenés vonzotta ide. A völgy legmélyebb részletei nem a mai Duna-ág mentén találhatóak. Például a Géderlaktól Kelet-re levő Terheli tó tengerszintfeletti magassága 94-95 m., s ez 2-3 m-rel magasabb, a Vörös mocsár Kiskőrös-Kecel közötti legmélyebb pontjánál /2. ábra/, illetve a paksi szigetnél. /93,4 m/ A Bikk I-ben a csapadékos éghajlat hatására a folyó főmedre 5-7 méterre bevágódott. Ekkor a kanyarulatok lefűződtek és morotva tavakká alakultak. A Bikk II. óta a Duna e szakasza gyengén alsószakasz jellegű. Zatonyszigetek képződnek benne /1. ábra/. Mikovinyi Sámuel III. Károly megbízásából készített 1730 körüli időből való térképén a Vajast még tekintélyes Duna-ágnak tünteti fel /1. ábra^{1.}/.

A Vajas és a főág közötti terület neve az "Öreg sziget" /2. ábra/.

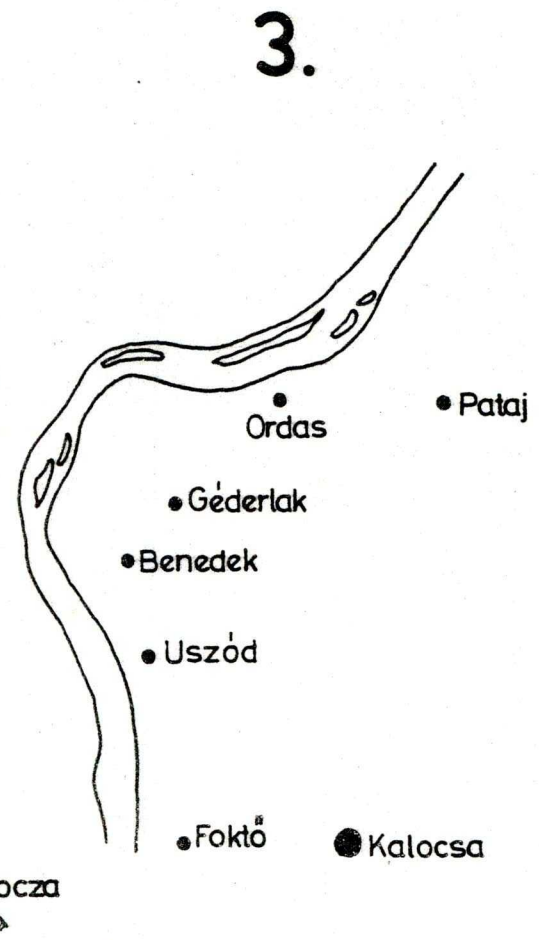
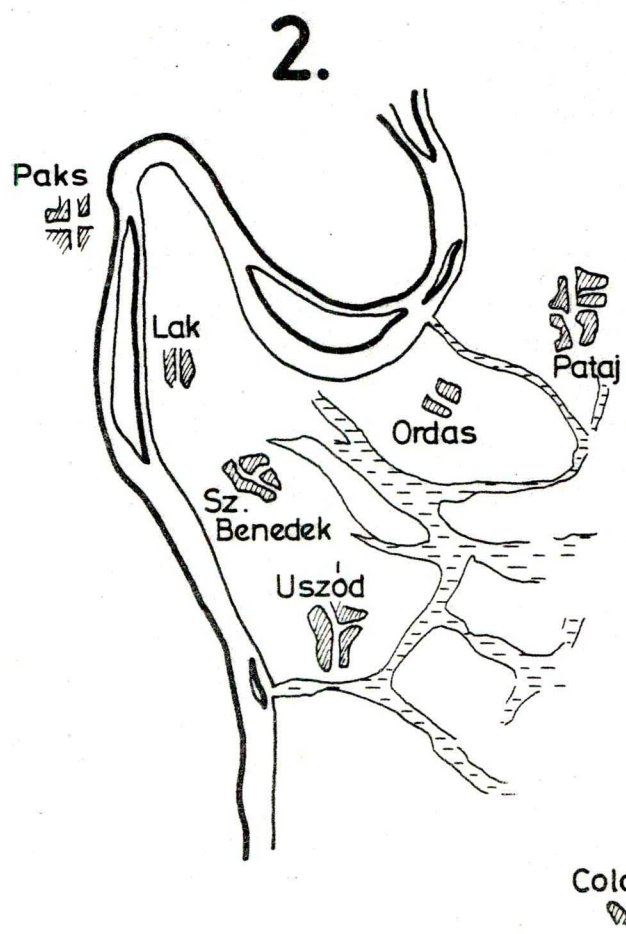
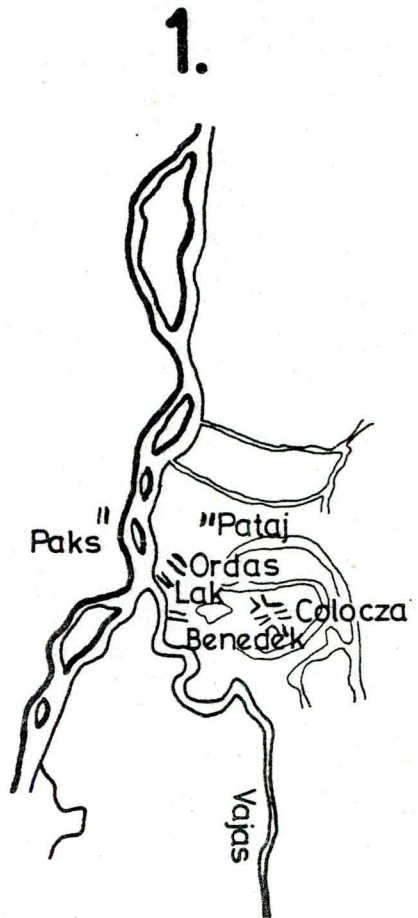
Simonyi Jenő később így ír: "A Duna még most is, bar

igen lassan, de folyvást nyugat felé huzódik" ... "Az Örjeg mocsár és a többi sárrét ... mind a Dunának egykori folyását jelöli." "Pakson alul egy sziget volt, hosszan nyult a keleti part mentén. Azóta ez a keleti parthoz csatlakozott" /56/. Ma Paksi sziget a neve /2. ábra/. Ez a folyamat ma is tart, amit a "Zátony" jelenléte igazol /2. ábra/.

Géderlak területe a Duna árterületéhez tartozik, mert a folyószabályozások előtt, illetve jelenleg is a legmagasabb árvizek előnthették, vagy előnthetnék. Pécsi szerint még a magas artéri szintek sem óholocén teraszok /az erek és fokok mentén/, hanem újholocén képződmények, fiatal feltöltések, 1500 évesnél nem idősebbek, 8-9 m-re emelkednek a Duna 0 pontja fölé. Az alacsony artéri szint magassága 5-6 m-re van a Duna 0 pontja fölött. Ezt a területet az ármentesítés előtt már közepes viznél kissé magasabb szint is előntötte. Ezek tehát a legfiatalabb - jelenkori - képződmények /46/. A község felszínét öntéshomok, öntésiszap, öntésagyag borítja. Alatta 30 m-ig folyami homok, apróbb és durvább kavics változtatják egymást. 80 m-ig löszszerű képződmények váltakoznak különböző szemcse-nagyságú homokkal. Ez alatt következik a pannoniai üledék /3/a ábra/.

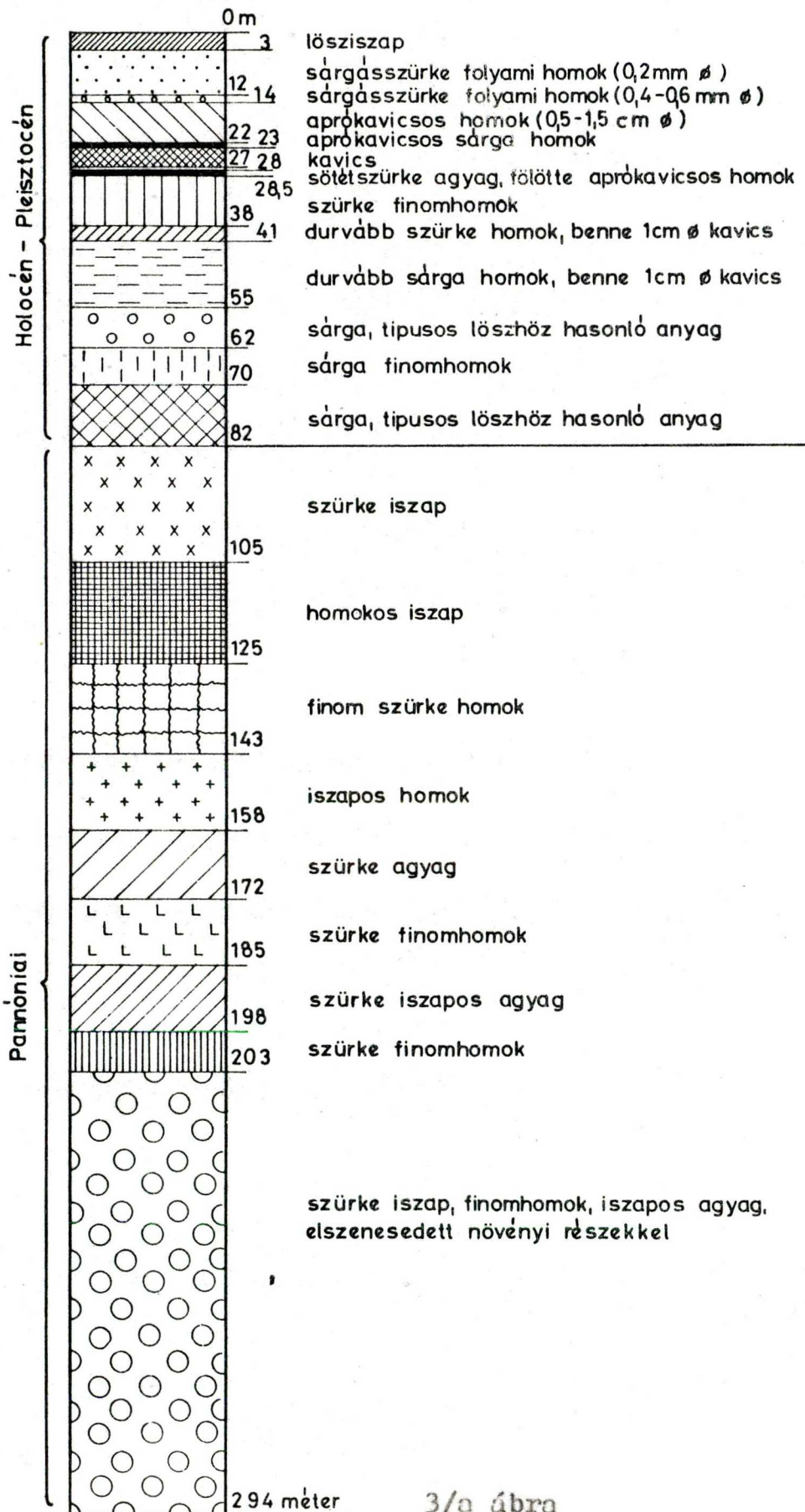

1. ábra Lak-később Géderlak-fekvése

A GÉDERLAKI ÁRTEZI KÚT FŰRÁSSZELVÉNYE

C/ Géderlak környéke éghajlati viszonyainak rövid jellemzése

Megjegyzés: a jellemzéshez a hasonló klimával rendelkező, a községtől légvonalban alig 10 km távol fekvő Kalocsa megfigyelő állomásának adatait és Magyarország éghajlati atlaszát használtam fel.

A Historia domus krónikása feljegyezte, hogy 1934 áprilisában és májusában - 7 héten át - egy csepp eső sem esett. Olyan szárazság volt, hogy semmi sem kelt ki.

1940-ben tartós hideg és nagy havazás volt. Március 21-én bombázták a Duna jegét. Ezzel szemben 1973 telén szinte teljesen hómentes, enyhe időjárás dominált. A Dunán nem állt be a jég.

Ez a néhány megfigyelés is igazolja azt a megállapítást, hogy Géderlak vidékének kontinentális, alföldi klimája van /1. táblázat/.

1. táblázat

Hőmérsékleti és csapadékviszonyok
/Kalocsa, 1901-1950 évek átlaga./

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Hőmérséklet /C°/	- 1,2	0,5	5,9	11,2	16,7	20,0
Csapadék /mm/	33	35	36	51	61	62

	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Hőmérséklet /C°/	22,2	21,2	17,1	11,3	5,3	0,9
Csapadék /mm/	51	51	50	50	55	42

Az évi középhőmérséklet 10,9 °C. Leghidegebb hónap a január, legmelegebb a július. A hőmérséklet évi átlagos ingása 23,4 C°. Az eddig mért legmagasabb napi hőmérséklet 39,0 C°, a legalacsonyabb pedig - 26,1 C° volt. Az évi abszolút hőingás tehát 65,1 C°. Jellemző a késő tavaszi és a kora őszi fagyokra való hajlam. Az első fagy általában október 25 és 31 között, az utolsó április 10 és 15 között jelentkezik.

Az átlagértékek azonban nagy szélsőségeket tartalmaznak. Volt olyan május, amikor -0,6 C°-os hideget, de olyan is, amikor 33,5 C°-os meleget mértek /2. táblázat/.

2. táblázat

Kalocsán mért legmagasabb és legalacsonyabb havi hőmérsékleti értékek C°-ban /1901-1950/

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Max.:	16,4	20,4	25,2	28,7	33,5	37,5
Min.:	-26,1	-25,3	-24,6	-6,6	-0,6	7,0

	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Max.:	39,0	38,4	33,6	29,5	22,5	17,1
Min.:	7,3	5,6	-2,7	-10,8	-11,8	-19,6

A hőmérséklet ilyen szélsőséges alakulása károsan hat a növénytermesztésre. Különösen a zöldséges kertek és gyümölcsösök sínylik meg a késő tavaszi fagyokat, vagy az igen hűvös nyári napokat. Növénytermesztés szempontjából kedvezően alakul a napfénytartam. A tenyészidőszakban mért napsütéses órák száma 1500 fölöött van, ami hazánkban a legmagasabb értékek közé tartozik.

A csapadék eloszlása 50 éves átlagban eléggé egyenletes. Legkevesebb csapadék hull a téli hónapokban, legtöbb pedig májusban és júniusban /1. táblázat/. A szélsőségek azonban itt is nagyok /3. táblázat/.

3. táblázat

A Kalocsán mért legmagasabb és legalacsonyabb havi csapadéértékek 1871 és 1956 között /mm-ben/

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Max.:	80	125	107	127	114	208
Min.:	3	1	2	4	9	12

	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Max.:	205	182	132	170	152	144
Min.:	3	9	3	3	5	10

Volt olyan év, amikor 932 mm csapadék hullott, de olyan is, amikor csak 402 mm-t mértek.

Elég gyakoriak a nyári záporok, amikor egyszerre 30 mm csapadék lehull, viszont előfordul, hogy két hónap csapadéka összesen nem éri el a 20 mm-t.

Csapadékos években a mélyebben fekvő területeken belviz jelenik meg /2. ábra: Vizes dűlő/. Máskor egy évben 100-125 mm vízhiány léphet fel. Ha ez éppen a nyári hónapokban mutatkozik, akkor komoly aszály az eredménye.

A rendszertelenséget a hótakaró vastagsága, a hótakarós napok száma is mutatja. Vannak évek, amikor a lehullott hó vastagsága eléri a 40 cm-t. Más években viszont elmúlik a tél anélkül, hogy számottevő hótakaró lenne. Ilyenkor megnő a kifagyás és a felfagyás veszélye.

D/ Géderlak környékének talajviszonyai

A község a Duna árterületén található, ezért talajainak kialakulásában döntő szerepe jutott a folyó áradásainak. Egy-egy nagyobb árvíz az egész területet elöntötte, újabb hordalékot terített a felszínre. Ezen a hordalékon mindig újra kellett megindulni a talajképződésnek. A Duna az Alpok északi mészkőhegyeiből hozta az iszapját, ezért árterületén mészben gazdag talajok keletkeztek.

Magyarország genetikus talajtérképe szerint /3/b ábra/ a község területén a réti öntéstalaj, ré-

ti csernozjom és mélyben sós réti csernozjom alakult ki.

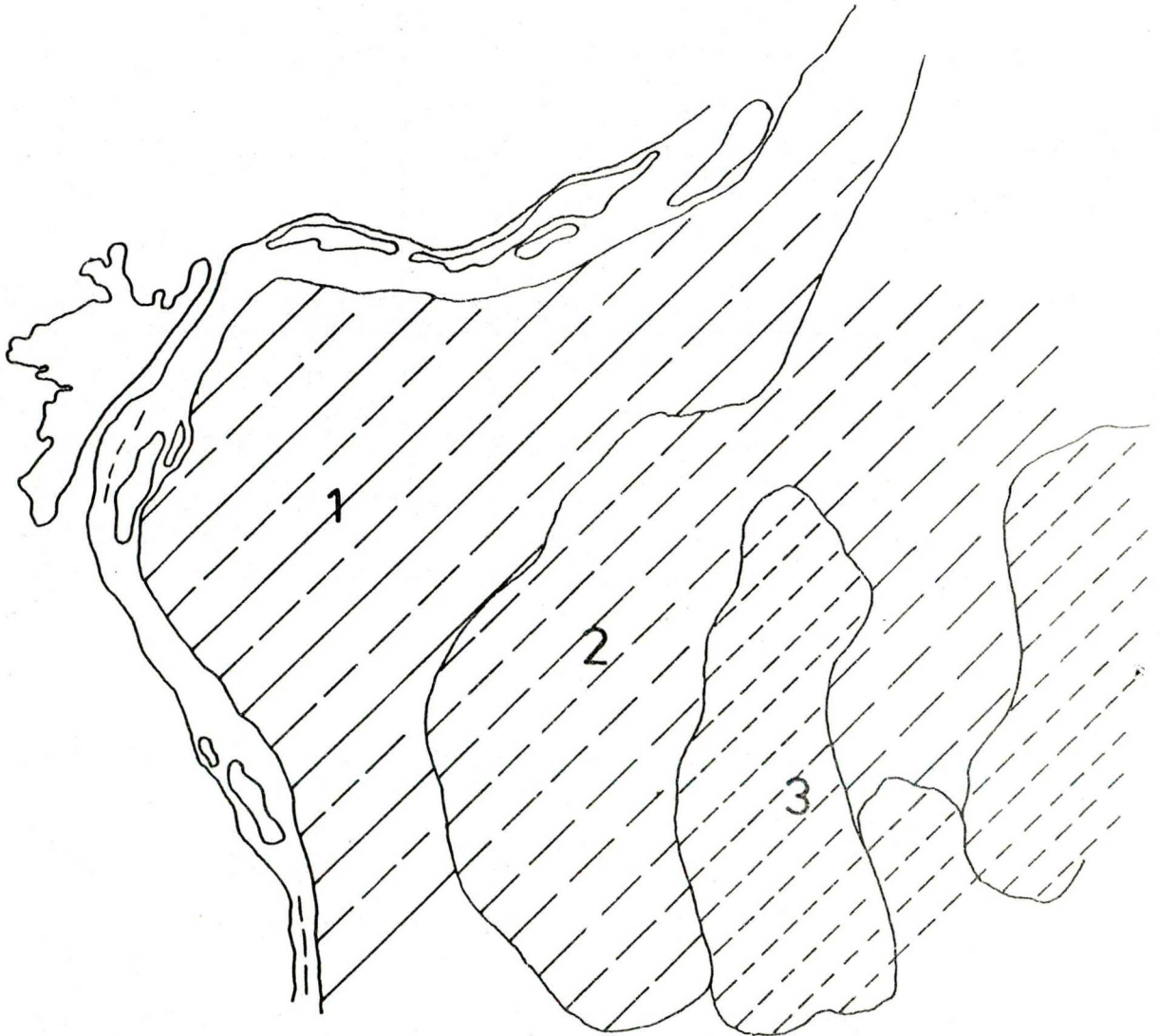
A réti öntéstalaj a szűkebb árterületre jellemző talajtípus. A magas talajvízszint és a gyakori felszíni vizek hatására alakult ki. A humusz képzésében lagyszáru növények játszották a legnagyobb szerepet.

A réti csernozjom kialakulásában is érezhető a víz hatása a huminsavak felhalmozódásában. Ca-ban gazdag talaj, de a kicserélhető ionok között sok kálium is van.

A mélyben sós réti csernozjomnak csak a C szintjében található nagyobb mennyiségű vizoldható só.

Fizikai szempontból mindhárom talajtípus közepkötött vályog, amely löszös, illetve alluviális üledékeken alakult ki. Az egyes típusok fizikai tulajdonságait nagyban befolyásolja a humuszos réteg vastagsága, a talajvízszint mélysége, stb. A talajok pontos leírása túlnő e dolgozat keretein, ezért ettől eltekintek. Azt azonban megállapítom, hogy a község területéhez jó termőképességű talajok tartoznak, amelyek egyes növények termesztésére kiválóan alkalmasak.

GÉDERLAK KÖRNYÉKÉNEK GENETIKUS TALAJTÉRKEPE

- 1 RÉTI ÖNTÉSTALAJ
- 2 RÉTI CSERNOZJOM
- 3 MÉLYBEN SÓS RÉTI CSERNOZJOM

3/b ábra

II. GÉDERLAK KÖZSÉG LÉTREJÜTTÉNEK TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

1859. szeptember 22-én egy kalocsai érsekségi majorban, a mai Géderlak község külterületétől Keletre, néhány km-re Bakod pusztán iskolaépítés közben értékes leletekre bukkantak. A csontok, ékszerek azonosítása során kiderült, hogy azok szkir eredetűek, vagyis az V. századból valók és fejedelmi sír tartozékai /60/.

Bizonyított dolog, hogy a Dunát elérő honfoglaló magyarok itt lakott helyet találtak. Az emberi élet folyamatosságát a környéken a Szelidi-tavi honfoglalás-kori feltárások igazolják.

A község belterületén dr. Kujáni Ferenc - aki itt született - teológus tanárkorában, 1920-ban végzett - nem hivatalos - ásatásokat. Vastag falakra bukkant. Ezek a falak a volt Gediri prépostság maradványai voltak. A 30-as években a benedeki ut építése közben az utépitő munkások ülő helyzetbe temetett ember csontváza akadtak. Sajnos ez a lelet nyomtalanul eltűnt. Kujáni ismét ásatni kezdett, mert temetőt feltételezett. Talált is csontvázakat, valószínűleg a szerzetesek maradványait /37/.

A gediri premontrei prépostság pontos építési ideje nem ismeretes. A premontreiek II. István uralom idején jelentek meg hazánkban, s alig száz eszten-

dó alatt 50 prépostságot alapítottak. Ezek közé tartozott a gediri is. Nagyságára csak ásatások derítenének fényt. /Kezdetben minden prépostsághoz kellett imaházat, ét- és alvótermet, beteg- és vendégszobát, kaput és kapuslakot építeni./ 1924 előtt az obzai /Ocsa/ prépostságtól függött. Ez az első írásos adat létezéséről. A második írásos adat 1316-ból való, amely szerint "Gedir-Monostora, 1316-ban I. Károly Monasterium Nyckolai filij Jowanka sine herede ... ur /gedur/ Vocatum Imre comesnek" adományozza /45/. A monostor nevénel az oklevél megrongálódott. Hátulján azonban a következő felírás olvasható: "littera cum qua de-derat geder Monostora".

Imre ispán /comes/ a királyi szekereszek hadnagyának a fia volt. A király jutalmul adta neki a Monostort összes tartozékaival együtt, melyek eddig Ivánka fia Miklós birtokolt, de örökös nélkül halt meg /63/. Ekkor a prépostság Fejér megyéhez tartozott. A monostorokat főúri nemzetségek, illetve királyok alapítottak. Imre ispán halála után a király lett a kegyur, területe tehát - véleményem szerint - még nem tartozott a kalocsai érsek birtokai közé.

Ezt támasztja alá az is, hogy Peterfelde, azaz Péterfölde /2. ábra/ egy 1422-es adat szerint királyi ember nevét viseli, meg az is, hogy ebből az időből visszamaradt okiratok egyike sem emlékezik meg Géderről /Gedirről, Lak-ról/ a kalocsai érsek birtokai között.

Ugyanakkor Ordes 1427-ben a kalocsai érsek, vagy egy 1559-iki okirat szerint Foktó, Uszód és Szt. Benedek a kalocsai káptalan birtokához tartozott /21/.

A prépostságot a környék legmagasabb pontjára építették. A kanonokoknak remete-szigoru életet kellett élniük. Asztalukra csak főzelék, hüvelyes vetemények, gyümölcs és halhus kerülhetett. /Egyéb húst csak gyengélkedő, vagy vendég fogyaszthatott./ Halastavuk a község északnyugati határában lévő süllyedékben lehetett /4. ábra/, a volt géderi tó helyén. Tevékenységük a környék gazdasági életére jelentősen kihatott. Felvirágzott a kertszerű gazdálkodás, a zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztés. Kezdetben a szerzetesek végeztek minden munkát. Később Nagy Lajos 1352-ben kiadott rendelete alapján a prépostság köré földművelőket telepíthettek /19/. Ekkor alakult ki a régi Gedir falu az apátság szomszédságában. Lakott hely volt még Inam /1239-i okirat szerint/ és Péterfölde. "Solt és Pataj alatt a Duna mellett ősi kis falvaknak van egy bokra, amely egyike az ország legrégebb kertművelő fészkeinek. Dunaszentbenedek, Géderlak, Uszód" írja teljesen megalapozottan Erdei Ferenc /20/.

Amikor a mohácsi vész után 1529-ben Szulejmán seregeivel a Duna bal partján Bácska felé vonult, ezen a területen virágzó falvakat talált. A törökök utközben raboltak, de a pusztulás nem volt teljes és nem egycsapásra következett be. Végig lakott hely maradt

Pataj, Ordas és Zador. A gediri dombnak stratégiai jelentősége volt. A prépostság kőből készült, várszerű építményét akár erődítménynek is használhatták. A falu lakosságának egy része rögtön elmenekült, s vagy a környező falvakban települt le, vagy a Dunához közelebb fekvő alacsonyabb ártéri szinten, a holtágak elmosárasodó kusza szövevénye között talált menedéket. Ekkor bontakozhattak ki Lak község elődjének, Kis-Laknak a körvonalai.

A vidék lakott helyeinek nyomon követése ebben az időben nagyon nehéz, kevés írásos adat maradt fenn, jórészt török kincstári adókönyvek formájában. Ezekből derül ki, hogy Inámot 1563-ban 5 ház után adóztattak meg, Kis-Lakon pedig mindössze két ház volt. Gédert 1566-ban Tolna város jövedelmeinek felsorolásánál találjuk. A következő adót vetették ki a falura:

fej-adó	620 akcse
rét	100 "
kender-tized	30 "
buza-tized	4900 "
must-tized	8745 "

/66/.

Minden jel arra mutat, hogy 1566 után a község területe szinte teljesen elnéptelenedett. Géder ezután Tolna tartozékai között defteren kívüli pusztá lehetett. Kis-Lak is nyomtalanul eltűnt. A vidéken ismét a termé-

szetes táj vált uralkodóvá. Még az 1960-as összeírás során sem szerepel Lak, vagy Kis-Lak, a lakott helyek között /16, 18, 24/.

A török kiűzése után az élet nem nyugodott meg. Érintette a környéket a Rakóczi-féle szabadságharc. 1704 nyarán Rakóczi Ferenc több hónapig táborozott Dunapataj környékén. Ordason van egy fa, amit "Rakóczi fájá"-nak hívnak, mert állítólag ennek árnyékában pihent a fejedelem. A szabadságharc leverése után németeket telepítettek a vidékre. Erre utal a Terheli tónál a Német-köz elnevezés /2. ábra/.

A magyarok az érsekkel együtt jöttek, aki a másfél század óta elhagyott érseki széket ismét elfoglalta /56/. Ekkor került a falu a kalocsai érsekség birtokába. A visszatérő Csaky érsek az elhagyott területen telepítette le hiveit. A sokat tapasztalt nép a nagyobb védelmet biztosító Duna partján alapította meg Lak-ot. Csaky 1710-től 1731-ig volt kalocsai érsek. Lak 1715-17 között kezdett kiépülni /10/ az akkori Kis-Duna partján. A falu pontos helyét próbálta rögzíteni Mikovinyi Sámuel, 1730 körül készített térképén. Ennél sokkal pontosabb a Michael Ruttkey mérnök és matematikus által, 1763-ban rajzolt térkép /1. ábra^{2.}/, amelyet a Kalocsai Érseki Levéltár őriz /KÉL II.505./ /1. fénykép/. Mivel a Duna ezt a partot építi, a község fokozatosan távolodott a folyótól. Maradványaival még néhány évvel ezelőtt is találkoztak az erdei mun-

kások a géderi gátórháztól Nyugatra, a régi árvédelmi töltés nyugati lábánál /2. ábra/. Ruttkay térképén nagyon jól látszik, hogy a főútca párhuzamos a Dunával. Ennek domborzati okai voltak. A Duna megközelítően Észak-déli irányu zátonyokat, szigeteket épített /Zátony, Óreg sziget, Paksi sziget/ /2. ábra/, amelyek később a parthoz kapcsolódtak. A magaslatok közötti mélyedések azután a gyakori árvizek hatására gyorsan feltöltődtek. Ez a folyamat a Dunához közel gyorsabban játszódott le. Az így kialakult part-menti kiemelkedő térszín jobban megfelelt a letelepedéshez. A távolabbi, mélyebb fekvésű, elmocsarasodott vidék pedig természetes védelmet biztosított a falu számára. Egy ilyen régi Duna-ág mélyebb részeiben maradt meg a gátórházi tó és a Kobolya /2. ábra, 2. fénykép/.

A lakosság számára és eredetére vonatkozó első adatok 1725-ből valók. A kalocsai érseki uradalom urbáriumában Lak községben 29 családfőt sorol fel az előző lakóhely megnevezésével.

A bevándorlás irányát a 4. táblázat mutatja:

4 táblázat

Lak-ra vándorlás /1725-ös adatok/ /10/

Az eredeti lakóhely	Varmegye	A bevándorlók száma
Bajak	Nógrád	1
Czifér	Nitra	1
Domony	Pest	1

Duna Kesze	Pest	6
Ecse	Pest	1
Gede	Nógrád	1
Győr	Győr	1
Kökényes	Nógrád	2
Körtvély	Nyitra	1
Kuraly	Esztergom	2
Lipta	Vas	1
Maglód	Pest	2
Nagy Kata	Pest	2
Sára	Bars	1
Szalka	Hont	1
Szászd	Hont	1
Szatakon	Nógrád	1
Szécse	Pest	1
Vacz	Pest	1
Zolna	Trencsén	1

Legtöbben Pest megyéből /48,2 %/ és Nógrádból /17,2 %/ érkeztek. A bevándorlók kivétel nélkül magyar anyanyelvűek és katolikus vallásúak voltak. Ez komoly szerepet játszott a lélekszám további alakulásában. Egyrészt a környező falvak lakosságának többsége már a török uralom alatt áttért a református vallásra, másrészt jelentős volt a törökök által telepített rácok és a javarészt ide toborozott németek /svábok/ száma. "Az itteni kevés magyarság az új vallás miatt gyűlölködött." - írja Simonyi Jenő /56/. Ezzel és a további betelepítésekkel magyarázható, hogy 15 év alatt Lak népessége majdnem megduplázódott /5. táblázat/.

5. táblázat

Lak népességének alakulása 1728-tól
1762-ig

1728	1744	1747	1760	1762
18 jobbágy és 21 zsellér	33 csalá- lád	50 pár	49 család	96 pár /289 fel- nőtt és 100 gyer- mek/

A lehetőség pedig adott volt, mert "engedtetik számukra Gederi Puszta" - ha jobban megsaporodnak. /A Terheli Puszta után ekkor még Benedek, Péterfölde után Pataj adózik.

A község lakossága állattenyésztéssel és növénytermesztéssel foglalkozott. Kertszerű műveléssel gyümölcsöt, hagymát, babot, zöldséget termeltek és sertést, szarvasmarhát tenyésztettek. Lak a környék szegényebb falvai közé tartozott. "Malmot nem tartanak, sem Meszár Széket" .. "halászo viz sincs a határookban" /10/. Templomuk sem volt. Ünnepeken a szomszéd faluba jártak misére. Lak megalapításától kezdve Szent Benedek filiája. Ez a filiációs viszony csak az egyházra vonatkozott. A két település lakosságát sem gazdasági, sem rokoni szálak nem fűzték egymáshoz.

Az épületek falai vert földből, vagy sárral tapasztott sövényből készültek és náddal, szalmával, vagy zsindellyel fedték be. Mesterségesen kialakított magas-

latra építették a lakóházakat, ami a kisebb áradásokkal szemben védettséget biztosított. A Duna nagy áradásai azonban komoly veszélyt jelentettek a falu számára. Nagy árvizeket jegyeztek fel 1732, 1744, 1748, 1768, 1770, 1775-ben. Ilyenkor a laki ember menekülni kényszerült, s nem volt ideje arra - különösen jeges ár alkalmával nem -, hogy becsukja maga után a kaput és így fogjon halat a kertben az ár levonulása után, ahogy ezt állítólag a bogyiszlóiak tették /9/.

Mária Terézia 1770-es urbáriumában Lak 4. osztályú falu, a kalocsai érsekséghez tartozott 21²⁰/32 jobbagytelekkel. Ugyanebben az évben olyan hatalmas árvíz sújtotta a falut, hogy lakói kénytelenek voltak máshova költözni.

Az akkori iskolamester erről így emlékezett meg:

"Ennek a Helységnek volt neve Lak a Paksi Kis Duna partján volt, onnand kiszállván Gederi elhagyatott régi Falu helyre, a mellyet az után neveztek Uj Laknak. Az kiszállás pedig volt az felettébb való nagy Árvizek miatt, mert úgy elrontotta, hogy éppen lehetetlen volt meglakni azon Helyen az sok károk miatt az Árvizek sebességéért. Házak a mellyek az uttyában voltak minden fundamentumostul elhorta, semmivé tette, az leg Igenebb uczáját úgy meg szaggatta hogy akárminémü nagy hajó minden félelem miát elmehetett rajta és a mi nagyobb, oly nagy mélység támadott hogy két izben az egész Dominum Töltvén, még sem foghatta el, azon Árviz pedig

1770-dik és 71-dik Esztendőben egész esztendeig tartott minden egész szántó és kaszáló réteken, úgy hogy kintelenítettünk nagy Arendával pusztát a Keczei Biraktul árendálni" /27/.

Az áttelepülés szükségességét végső soron az váltotta ki, hogy késtek a Duna szabályozási munkálatai. Nem valósult meg az 1751-es szabályozási terv. A helyi lakosság küzdelme az árvizek ellen elszigetelt volt és így nem lehetett eredményes.

III. GÉDERLAK KÖZSÉG TÖRTÉNETE ÉS NÉPESSÉGÉNEK SZAM-
SZERINTI ALAKULÁSA 1955-ig

Az 1770-71-es dunai nagy árviz új fejezetet nyitott a község történetében. Szinte magától adódik a kérdés: miért kellett a lakosságnak elhagynia Lakot, amikor ezen a vidéken a Duna áradásai megtanították az embereket a vízzel való küzdelemre. A sárral vakolt, megrongálódott épületeket gyorsan helyre lehetett állítani, hiszen fa bőven akadt a környék erdeiben. A kérdésre az árviz sebessége csak részben adja meg a választ. Sokkal jelentősebb tényezőként szerepelt az árviz időtartama. A gyümölcsfák is mind kiszáradtak, mert nem bírták a hosszú elöntést. Mindent előlről kellett kezdeni, lehetőleg olyan helyen, ahol kisebb a veszély. A nagy vizek ellen legbiztosabb menedéket a magas artéri szint nyújtotta, azaz a Géder-domb, ahol "...valamely puszta templom romjai még az atköltözéskor állottak" /24/. Az áttelepülés az "...1771-ik év után közvetlen történt" /27/, de nem egyszerre zajlott le. Tóth Sándor - a falu "élő lexikona" - szerint először 16-an költöztek át. Az áttelepülés az érsek tudtával és beleegyezésével történt: "Ezen Új Laknak megszállítója Kegyelmes Földes Ura volt Méltóságos és Nagyságos Groff Batthyáni József".. "Kalocsai és azzal törvényesen öszveszövetkezett Bácsi Szentegyház Érseke"..."Minekünk pedig Igen nagy Kegyelmi Földes Urunk..." /27/. Az idézetből azt is megtudjuk, hogy a falu ekkor már az érseki uradalomhoz

tartozott és lakói az érsek jobbágyai voltak. Az első házak az apátság romjaitól ÉNY-ra /a mai Petőfi utca/ és Északra /ma Dózsa György ut/ épültek /4. ábra, 3. kép/. A Petőfi utca Délkeleti bejáratánál van a Géder domb legmagasabb pontja. Tengerszint feletti magassága 94,52 m /4.kép/. A Dózsa utca már alacsonyabban fekszik, ezért itt a lakóépületek alatt jobban felmagasították a felszint /5. kép/.

A falu benépesedésének ütemét a 6. táblázat jól szemlélteti.

6. táblázat

Géderlak község népessége 1769-1800 között

Év	Ház	Pár	férfi nő együtt		fiu lány együtt		Lako összesen
1762							289
1769		95	229		54		283
1770		30	122		29		151
1772		71	167		54		221
1774		97	286		102		388
1775		84	163		52		215
1776		96	273		80		353
1781		107	314		109		423
1786	89						
1789	93						
1791		122	214	197	76	69	556
1795	112	145 ^{1/2}	426		143		569
1796							615
1800		162	665		197		862

Megjegyzés:

Az 1769-es és 70-es adatok Lak-ra vonatkoznak. A Visitatio Canonika szerint 1772-ben a falut Gédernek, 1774-ben pedig Uj-Lak-nak hívták.

A népesség számának növekedésében az 1775-ös újabb árvíz átmeneti visszaesést okozott ugyan, de ezt már a következő évben jelentős emelkedés váltotta fel, amely 25 éven keresztül tartott, egészen a XIX. sz. küszöbéig.

Az 1782-85-ös első katonai felmérés már Uj-Lakot rögzített. A régi falu helye beerdősült /5. abra/. Ezután Pusztalaki erdő a neve /6. kép/. Géderpusztán kétszáz év után újra a kulturtáj vált uralkodóvá. Lakói kezdték visszakövetelni a szomszédos falvaktól az elvesztett határokat. Az uszódiak, benedekiek, patajiak és ordasiak "az Laki kaszálobul gyarapítani akartak..." /30/. Igazukat egy 1799-es keltezésű érsekhez írt levélben eképp támasztottak alá: "Azt mondják a Laki 70, 60, és stb. lakos emberek, hogy ők mioltától fogva élnek, jól emlékeznek reá, az attyaiktól is hallották, hogy a kérdés be való kaszállót, nem az Uszódiak, hanem ők adták által az említett Tisztelt Plebános Ur számára" /30/.

1796-ban a 615 ember élt a faluban, valamennyien katolikusok. Templomuk nem volt, ezért Benedekre jártak misére. De részben féltek átmenni a "körül lévő Eretnék helysége"-be, részben "Némellyek ... már meg öregettek, mások ruhátlanok". Ezért engedélyt kértek az érsektől, templom építésére /30/. A kérvényre nem jöhetett kedvező válasz, mert 1802-ben megismételték. Arra hivatkoztak, hogy "ittén már a fundamentum készen van és még sok kü is

kikerül akinek az építésben hasznát lehet venni" /37/. 1808-ra elkészült a templom, amit Szalay István kalocsai kanonok december 26-án szentelt fel. A filiációs viszony Szent Benedekkel továbbra is fennmaradt 1815-ig, amikor kinevezték az első plébánost, Vrana Istvánt.

Az anyakönyveket 1815-től vezetik a faluban. Érdekes, hogy a népességre vonatkozó adatok a Kalocsai Sematizmusokban még ezután is Lak címszó alatt jelentek meg, egészen 1900-ig. A település mai neve hosszú évszázadok alatt alakult ki /7. táblázat/.

5. ábra Az I. katonai felmérés felvételi térképe

7. táblázat:

A falu mai nevének kialakulása

Év	A falu neve	Forrás
1294	Gajdel; Gedir	Winkler Pál: Monostoraink a mohacsi vész előtt a kalocsai egyházmegyében /71/
1316	Geder, Gedur	Mo.egyházi földleirása a XIV. sz. elején /45/
1566	Geder	Velics-Kammerer: Török kincstári defterek /66/
1690	Kis-Lak /Bizonytalan/	Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt Kiskun megye monographiája /Az 1690-es összeírásra alapozza - lakatlan település /24/.
1725	Lak	Bart János: migráció és kontinuitás egy Duna melléki táj népesedéstörténetében /10/.
1772	Géder	Visitatio Canonica /67/
1774	Uj Lak	Visitatio Canonica /67/
1775-től	Lak	Visitatio Canonikák /67/ Kalocsai Schematismusok /1900-ig/ /KEL/ levelek /30/
1782	Uj Lak	I. Katonai felmérés /31/
1808	Géder rel Lak, aut Ujlak, vel Géderlak vel, Géder-Ujlak	Joannes Lipszky de Szedlicsna: Repertorium locorum objectorum que ... Hungarie ... 1868 ... tiae /28/
1851	Lak; Géder	Fenyves Elek: Magyarország geographiai szótára III. kötet /22/
1870	Lak	1870. évi országos összeírás
1874	Lak /Géder-/	Ritters Geographisch-Statistisches Lexikon /52/
1877	Géder-Lak	Iskolai órarend /30/
1877	Géder, vagy UjLak	Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája /24/

1882	Géder-Lak	Simonyi Jenő: Kalocsa és környéke /56/
1895	Géderlak	Ritters Geographisch-Statistisches Lexikon /52/
1900-tól	Géderlak	Borovszky Samu szerk: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye /16/
1920	Lak;	Magyarország helységeinek hivatalos összeírása /Bp.1920/
1973-tól	Géderlak	A Magyar Népköztársaság helységnevtára /4/

A táblázatban nem soroltam fel minden forrásmunkát. Csupán illusztrálni akartam azt a bizonytalanságot, ami 1772-től 1920-ig - 150 éven keresztül - uralkodott.

Az első falu neve földrajzi eredetű: azt a kiemelkedést hívták Gedir dombnak, amelyre az apátság épült. Idők folyamán ez alakult át Géder-re.

A második falu betelepítéssel keletkezett, s az országban akkor gyakori Lak nevet kapta.

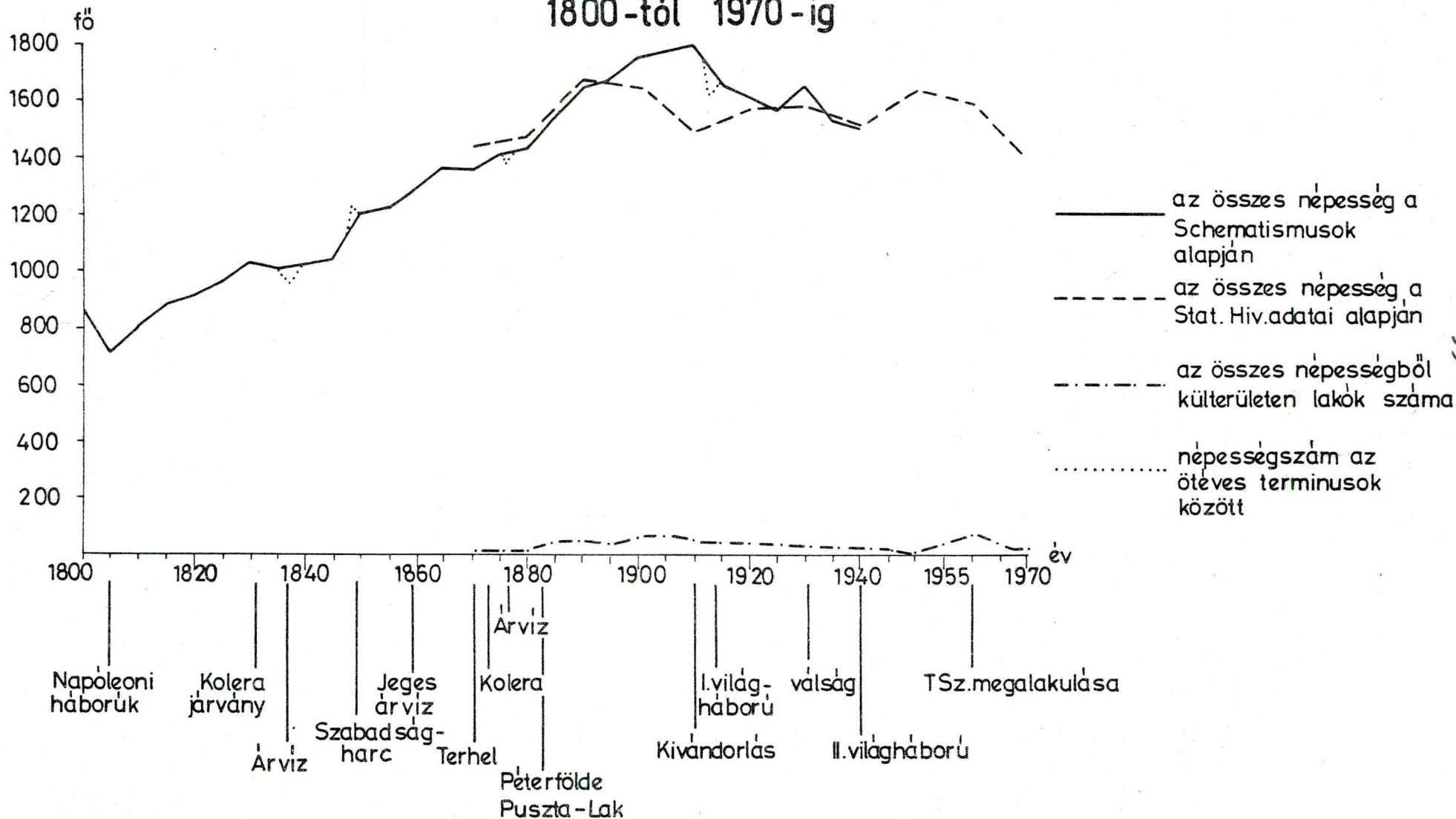
1771-től a kényszerű átköltözés-okozta bizonytalanságot legjobban Joannes Liszky könyve dokumentálja.

A törzskönyvezés miatt az azonos nevű falvakat megkülönböztető jelzővel kellett ellátni. A Lak név még önállóan tovább él, de egyre gyakrabban kerül elé az átköltözés miatt természetes "uj" jelző, amelyhez az ősi, elpusztásodott falu nevét tették hozzá.

A falu népességének számszerű alakulása az áttelepüléstől a XX. század fordulójáig emelkedő tendenciát mutat. Csak néhány kisebb visszaesés zavarja meg a grafikon egyenletesen felfelé ívelő futását /6.ábra/.

A NÉPESSÉG SZÁMÁNAK ALAKULÁSA GÉDERLAKON 1800-tól 1970-ig

6. ábra

Az természetes, hogy a lélekszám emelkedése az áttelepedés időszakában volt a legintenzívebb. A növekedés 1772-től 1781-ig 91,4 %-ot, 1781-től 1800-ig 49,0 %-ot ért el. 1800-tól - 20 éves intervallumok alapján - lelassult a folyamat, de sokáig pozitív értéket mutat annak ellenére, hogy számtalan tényező hátráltatta a fejlődést /6. ábra/.

A XVIII. sz. utolsó évtizedeinek viszonylagos nyugalma kedvezett a paraszti munkának. Ennek a napoleoni háborúk vetettek véget. A háború alatt megnőtt ugyan a gabona iránti kereslet, de megnőtt a katonakorban lévő fiatalok iránti "kereslet" is. Ezzel magyarázható, hogy a tényleges szaporodás 1800-tól 1806-ig negatív előjellel szerepel. A lakosság létszáma 862-ről 706-ra fogyatkozott, ami abszolút értékben 156 fő csökkenést jelent /19,1 %/.

Közben a kontinentális zárlat megdrágította a keleti fűszerek - többek között a bors - árát. A magas bérleti díj miatt magasabb jövedelmet biztosító, kertszerű földművelést folytató géderiek is intenzívebben kezdték termesztetni a török időkben meghonosodott paprikát. A termést maguk dolgozták fel és batyuval vitték az ország különböző vidékeire. A paprika iránti kereslet megnövekedése pozitívan hatott a falu népesedésére is.

1831-ben Géder sem kerülhette el a nagy kolera-járványt. Az országjáró batyuzás csak elősegítette a

betegség behurcolását. Augusztus elejétől szeptember 8-ig tartott a vész és hetvenen estek áldozataul.

Még ki sem heverhette a falu az egyik csapást, amikor 1838 tavaszán jött a másik ellenség: az árvíz. Összedőlt 28, megrepedt 16 lakóház. A kettős katasztrófa miatt ekkor csak 957 embert számlálhattak össze az 1830-as 1032-vel szemben. Az 1848-49-es szabadságharc, az 1862-es és 1872-es árvíz veszteségei nem voltak nagyok. Lelassítottak valamelyest a népesség növekedésének ütemét, de az urbéri megváltással együtt járó lehetőségek ellensúlyozták a negatív hatást.

/Az 1862-es jeges árvíz tetemes anyagi kárt okozott: 73 ház dőlt össze és több mint 20 szarvasmarha fulladt meg, de emberéletet nem követelt./

1873 augusztus 16-án újabb kolerajárvány pusztított. Az egy teljes hónapig dühögő kórban 54-en haltak meg. A grafikon görbéje mégsem mutat visszaesést, mert a természetes szaporodás lépést tudott tartani a veszteséggel: "Lak-on igen sok a gyerek..." írta 1882-ben Simonyi Jenő /56/.

A község népessége számszerű növekedésének legintenzívebb szakasza 1880 és 1900 között volt. Szemléletesen példázza ezt a 8. táblázat.

8. táblázat

Géderlak község népességének számszerű
alakulása 20 éves időközönként

Év	A falu lakóinak száma	A népesség számának %-os alakulása
1800	862	
1820	912	+ 5,8
1840	1031	+ 13,0
1860	1229	+ 19,2
1880	1431	+ 16,4
1900	1748	+ 22,1
1920	1569	- 10,3
1942	1518	- 3,3
1960	1593	+ 4,9
1970	1405	- 11,9

Érdekes, hogy a hivatalos statisztikai adatok és a Schematismusok népességi adatai 1890-ig közel azonosak, de ettől kezdődően annyira eltérnek egymástól, hogy husz év múlva háromszáz fős differencia alakul ki közöttük /6. ábra/.

Az 1880-tól 90-ig bekövetkezett népességnövekedést mindkét forrás mutatja. Létrejöttében a viszonylagos nyugalom, a "paprikázás" újabb fellendülése játszott meghatározó szerepet. /Valószínű, hogy ebből adódik az adatok közötti különbség is./ Ekkor érte el Géderlak összlakossága a mindenkori legmagasabb értéket: 1801 ember élt a faluban.

A kivándorlás, az első világháború /-57 halottja volt a községnek -/ és az 1929-33-as gazdasági válság megtizedelte a község lakosságát. A fellendülést eddig soha nem tapasztalt visszaesés váltotta fel. Százalékosan /-13,4/ ugyan alatta marad az 1800-1805-ös értéknek /-19,1/, de abszolút értelemben nagyobb annál, mert 232 fő veszteséget jelent az akkori 156 fővel szemben.

Az I. világháború után a földet megvásárolták a nagygazdák. A szegényebb emberek a kertjükben fűszerpaprikát termeltek, s azt a paprikamalomnak eladták. Műjükben állt bármilyen mennyiséget visszavásárolni. Vonatra ülve 30-40 kg. paprikával elutaztak az ország különböző részeibe, főként a Dunántul falvaiba, városaiba, és árulták. Különösen dísznótorok előtt volt nagyobb a kereslet.

Később erre a célra vándoripart kellett váltani. Mivel a vonat költséges volt és nem jutott el minden faluba, sokan kerékpárral közlekedtek. Minden paprikázónak meg volt a maga "járása". Még Kőszegen is lehetett találkozni géderi paprikázóval.

1940-től 1950-ig a falu lélekszámának alakulása ismét emelkedő tendenciát mutatott. Az 1941-es árvíz és a második világháború nem okozott nagy veszteséget. Az aknák többsége kertekbe csapódott. Csupán a templom rongálódott meg.

A község 1944. október 31-én szabadult fel.

A felszabadulás utáni földreform nem változtatta meg gyökeresen a birtokviszonyokat, hiszen kifejezetten nagybirtok előtte sem volt a faluban /9. táblázat/.

9. táblázat

Birtokviszonyok Géderlakon

	Év	1-5	Kat.hold.		100-5000	500 fölött
			5-50	50-100		
Birtok- szám	1935	340	121	3	2	-
	1949	480	124	-	-	-

A földosztásnak ennek ellenére komoly hatása volt, mert segítette a letelepedést, s 1960-ig kétségtelenül hozzájárult a népesség számának viszonylagos stabilizálásához.

Ez a viszonylagos stabilitás azt jelenti, hogy tíz év alatt a lakosság száma mindössze 38 fővel csökkent. A földreform másik következménye az volt, hogy megindult a népesség kirajzása a tanyákra. 1960-ra a külterületen lakók száma 85-re emelkedett és ezzel elérte a mindenkori maximumot /6. ábra/.

A felszabadulást követően a falu hatalmas változásokon ment át. A fejlődés fő állomásai a következők voltak:

- 1946. június 1-én ideiglenes óvodát nyitottak,
- 1948. június 17-én államosítottak az iskolát,
- 1950-ben elkészült az artézi kut,
- 1950-ben elkezdődött a villamosítás,
- 1956-ban vasutpótló autóbuszjáratot indítottak
Kalocsára és Dunapatajra,

1958-ban az artézi kut vizét elvezették a falu több pontjára és közkifolyókat létesítettek, 1961-ben új iskolát, 1963-ban új kulturházat avattak.

Közben megszervezték a termelészövetkezeteket.

Az 1946-tól 1964-ig eltelt 18 év alatt többet fejlődött a falu, mint az előző évszázad alatt. Petróleumlámpák helyett villany világított a lakásokban, a telepes rádiót felváltotta a hálózati készülék, a vételi lehetőségek javulásával általánossá válhatott a televíziózás, egészséges artézi vizet használhattak a háztartásokban, a gyerekek osztott iskolába járhattak és a tantárgyak többségét képesített tanerőktől tanulhattak, helyi könyvtárba iratkozhattak az olvasni szerető emberek stb...

A nagyarányú és gyors változások /10. táblázat/ hatásaként azt várhatnók, hogy az életkörülmények javulása megszünteti vagy legalábbis lelassítja az 1950-től kimutatható elvándorlást. Valójában azonban ezzel ellentétes tendencia vált uralkodóvá. A közlekedés fejlődésével közelebb került a város, a mezőgazdaság szocialista átszervezése során munkaerő szabadult fel. Mivel a felszabaduló munkaerőt nem tudták helyben lekötni, megindult az ingázás, szezonvándorlás, később pedig a tömeges áttelepülés.

10. táblázat

Géderlak község kommunális ellátottsága

	1960	1966	1968	1970	1972
Kiépített járdák hossza /km/	8	9	13	13	
Vízvezetékekkel el- látott lakás	6		23	41	184
Háztartási villany- fogyasztók	371	423	443	453	464
Közvilágítási lám- pahelyek száma	51	58	111	119	
Könyvtári kötetek száma	567	1995	2301	2389	
Rádióelőfizetők száma	296	346	360	359	359
TV előfizetők száma	2	69	124	207	249

IV. A SZOCIALISTA IPAROSÍTÁS HATÁSA GÉDERLAK NÉPESSÉGÉ-
NEK ALAKULÁSÁRA

A felszabadulás előtt "a társadalmi-területi munkamegosztás fejlettségéből kifolyólag a termelőerők sorában domináló szerephez jutott a föld" /53/. Magyarország legnagyobb részén a népsűrűség attól függött, hogy milyen fokú volt a talaj termőképessége. A népesség számának alakulását befolyásolta még a talaj hasznosítása, a hasznosításban bekövetkező változások, valamint - nem utolsó sorban - a megközelíthetőség. A termelőerők fejletlensége, az alacsony színvonalú mezőgazdaság, a gyenge minőségű talaj nem tette lehetővé, hogy a Duna-Tisza közén nagy vonzásközpontok alakuljanak ki. A tájon belül azonban komoly helyzeti előnyt jelentett a Duna-menti fekvés. Itt a jobb minőségű talaj és a Duna viziútja a Kalocsai-süllyedék és a homokvidék mezőgazdasági termelésében különbségeket hozott létre.

Bar a kapitalista fejlődés a Kalocsai-süllyedék területét is elkerülte, mégis érezte hatását. Budapest egyre nagyobb felvevő piaca lett a zöldség- és gyümölcsstermelésben élen járó apró falvaknak. A viszonylag jó megélhetési lehetőség marasztalta, sőt vonzó hatást fejtett ki Géderlaken is. A népesség számában visszaesések voltak ugyan /l. III. fejezet/, de ezek többnyire országos érvényűek voltak /világháborúk, gazdasági válság/.

Géderlak mindig "kiheverte" a veszteségeket. Még a második világháború után is megindult ez a folyamat. "Zöldséges hajók" szállították az árut az ujjaépülő fővárosba. Ismét kirajzottak a paprikázók az ország különböző tájai felé. A földosztás, a létbiztonság ismét meghozta a parasztság termelési kedvét. Mindezek hatása megmutatkozott a falu lakosság-számának alakulásában is /6. ábra/.

Az 1949-es év jelentette az első fordulópontot. Egyrészt: a paprikázásnak stop-ot parancsolt a kereskedelem államosítása, másrészt: megkezdődött az ország iparosításának időszaka. Az 1950-ben meginduló első ötéves terv célkitűzései megvalósításához sok munkás-kézre volt szükség. Az építkezések először felszívták környezetük szabad munkaerejét, majd egyre táguló körben fejtették ki vonzó hatásukat más vidékek felé.

Géderlak rossz közlekedési viszonyai miatt viszonylag távol esett az újonnan épülő létesítményektől. Ezt csak 1956-ban meginduló vasutpotló gépkocsijárat oldotta fel. A községből megindult ugyan az elvándorlás, de mértéke nem befolyásolta komolyan a lakosság számszerinti alakulását. A munkaerő a termelészövetkezetek egyesülésekor mobilizálódott /1960 decembere/. Ettől az időponttól kezdődött meg az a vándormozgalom, amely később hatalmas méreteket öltve, komoly hatást gyakorolt a lakosság mennyiségi és minőségi mutatóinak alakulására.

Az alábbiakban a hivatalos statisztikai adatok és a helyi adatgyűjtések felhasználásával kívánom elemezni ezt a folyamatot a következő szempontok alapján:

A/ A felszabaduló munkaerő vonzódása

1. Allandó elvándorlás

a/ Az elvándorlók számszerinti alakulása, az elvándorlás iránya

b/ Az elvándorlók kor, nem és foglalkozás szerinti megoszlása

2. Időszakos vándorlás /ingázás/

a/ Az ingázók száma és neme, az ingázás iránya

b/ Az ingázók foglalkozás szerinti megoszlása

B/ A maradó lakosságnál bekövetkezett változások

a/ A maradó lakosság számának, kor- és nemösszetételének változásai

b/ Foglalkozás szerinti átrétegződés

A/ A felszabaduló munkaerő vonzódása

1. Allandó elvándorlás

a/ Az elvándorlók számszerinti alakulása, az elvándorlás iránya

A hivatalos statisztikai adatok szerint Góderlak község jelenlevő népessége 1949-ben 1631, 1960-ban 1593, 1970-ben 1405 fő volt. A tényleges szaporodás ebből kö-

vetkezően 1949-től 1969-ig -38 /-2,3 %/, 1960-től 1970-ig -188 /-11,8 %/, a vizsgált időszakban összesen -22 /-13,9 %/ fő.

Ezek az adatok tíz évenként rögzítik a község lakosságának számát és valóban tükrözik azt, hogy kezdetben a tényleges fogyás alacsony volt, ami később ugrásszerűen megnövekedett. Az adatok azonban tartalmaznak a bevándorlókat és a természetes szaporodást is. Adott ugyan a vándorlási különbözet, amely 1960 és 69 között -151, de ez sem mutatja azt a hihetetlenül nagy mozgást, ami a község életére jellemző volt. A falu lakosságának "cserélődése" valójában megdöbbentő számokat produkált.

Géderlakon a lakónyilvántartó könyvet 1955 óta vezetik. Az állandó lakóhelyváltozást csak ettől az évtől kezdődően tudtam nyomon követni. Eltekintettem a bevándorlástól és csupán az elvándorlást vettem figyelembe. 1955-től 1973 augusztusáig összesen 777 fő költözött el a faluból. Ebből 717 fő elköltözésének pontos idejét tudtam csak regisztrálni a nyilvántartó könyvek vezetésének pontatlansága miatt /11. táblázat/.

11. táblázat

A géderlacról állandó jelleggel elköltözött emberek száma

Év	fő	Év	fő	Év	fő
1955	14	1962	55	1969	27
56	33	63	33	70	23
57	55	64	64	71	30
58	35	65	39	72	24
59	18	66	58	73	11

1960	51	1967	49
61	39	68	59

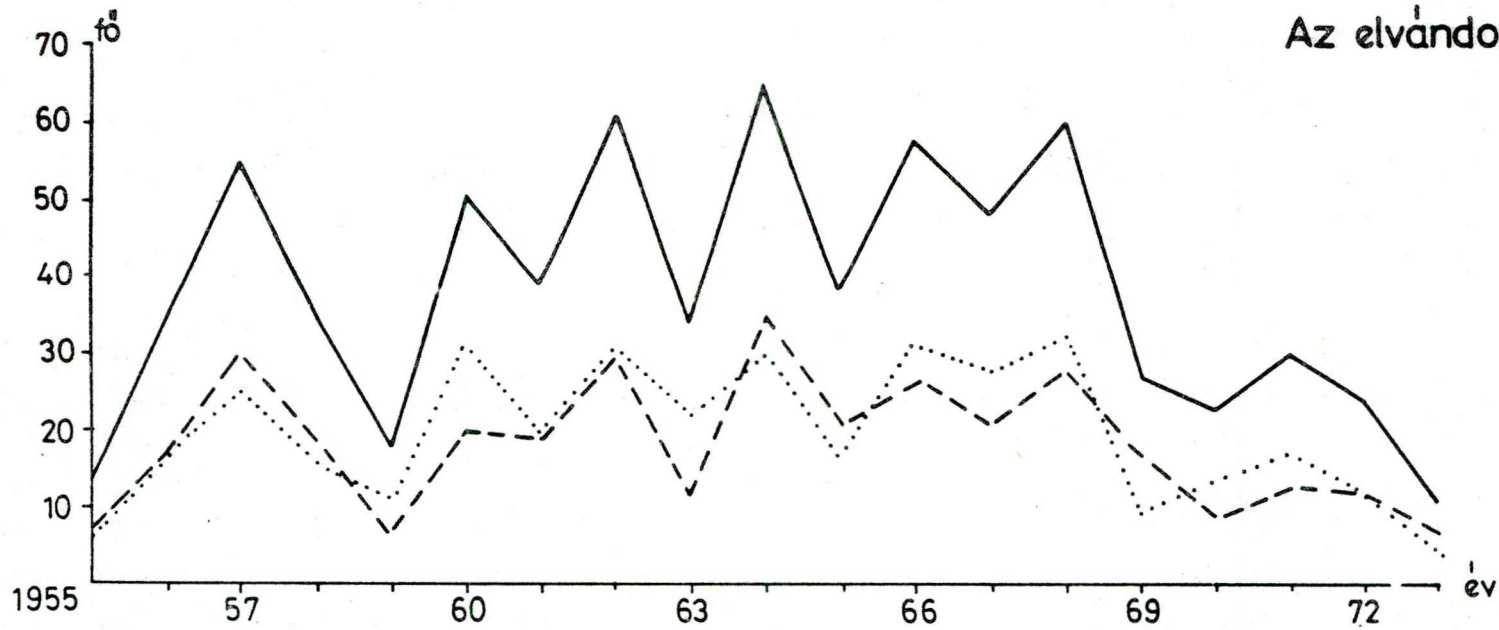
További 60 személy elköltözésének pontos ideje nem megállapítható, de valószínű, hogy ismerete némiképp kiegyenlitené az egyes évek elvándorlási mutatói között - néha indokolatlanul - nagy aránytalanságokat.

Az elvándorlás intenzitása - évenkénti bontásban - a grafikonon változatos görbét mutat. Hároméves átlagban azonban egyenletessé válik a grafikon görbéjének futása és nagyon szépen szemlélteti a lényegi változásokat /7. ábra/.

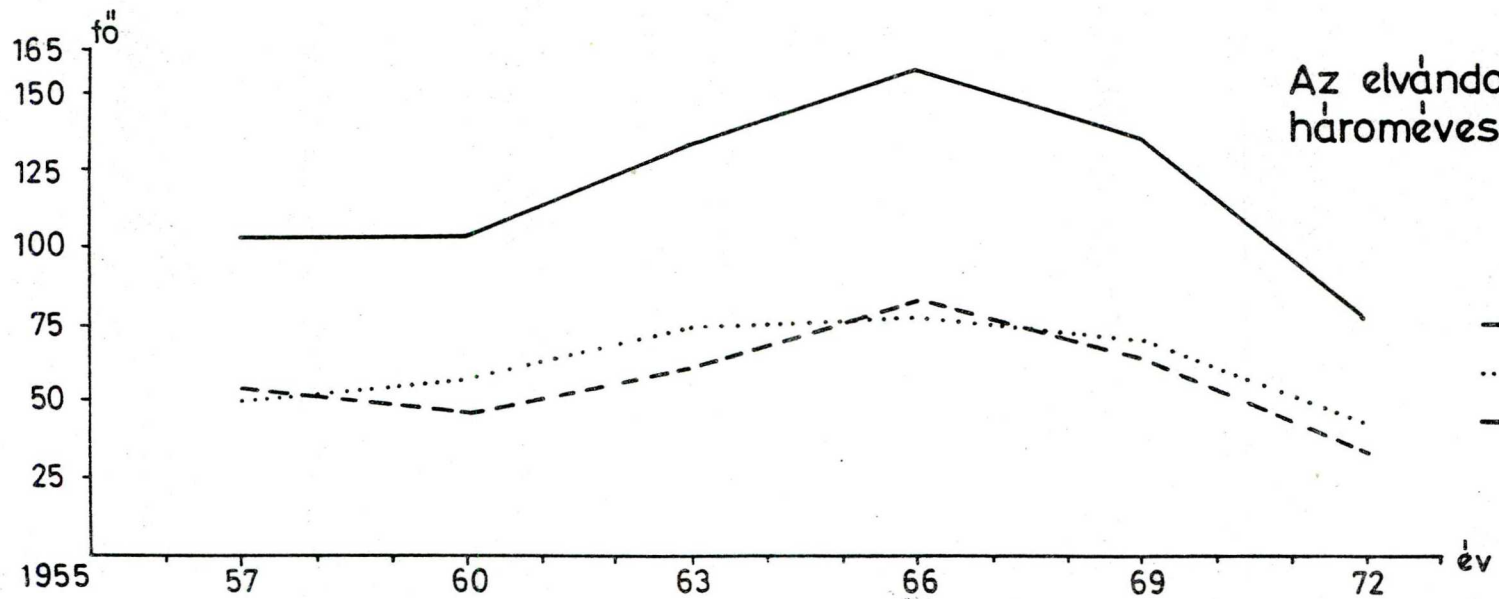
Az elköltözöttek száma 1960 és 1969 közötti tiz év alatt volt a legnagyobb: 474. Az előtte és utána eltelt összességében majdnem azonos idő alatt viszont ez a szám csupán 243. Megállapíthatjuk tehát, hogy az elvándorlás üteme kezdetben lassu volt, majd hirtelen felgyorsulva két népszámlálás közötti időszakban érte el a tetőpontját, azután ismét csökkenő tendenciát mutatva 1972-re a vizsgált időszak legalacsonyabb szintjére esett vissza.

Az iparosítási időszakban néhány nagy népességvonzó terület alakult ki. Közülük Budapest fejtette ki a legnagyobb hatást ipari túlsúlya miatt. Jelentős vonzása volt még a Tatabánya-Győr-, Székesfehérvár-Ajka, Salgótarján-Miskolc, Pécs-Komló sávnak és elszigetelten Dunaujvárosnak.

Az elvándorlás intenzitása

Az elvándorlás intenzitása hároméves átlagban

7. ábra

Géderlacról a vizsgált időszakban elköltözött 777 fő összesen 108 városba, illetve községbe települt le /8. ábra/.

A legjelentősebb befogadó településeket a 12. táblázat mutatja.

12. táblázat:

A Géderlacról bevándorlók száma 1955-1973-ig
/fő/

Település	Bevándorlók száma	Település	Bevándorlók száma
Budapest	140	Foktő	19
Kalocsa	76	Szakmár	15
Dunapataj	54	Kecel	13
Dunaszentbenedek	38	Szekszárd	11
Dunaujváros	32	Batya	10
Uzód	31	Homokmégy	10
Ordas	26	Szátok	10
Paks	24		

A táblázatból és a 8. ábráról leolvasható, hogy Géderlak lakóira - az országos átlagnak megfelelően - valóban Budapest és környéke fejtette ki a legvonzóbb hatást. A Tatabánya-Győr és Salgótarján-Miskolc vonal tulságosan messze esik a községtől. A várhatóan kisebb arányban szerepel Pécs-Komló és Székesfehérvár-Ajka körzetének vonzása is. Komlóra 3, Nagymányokra 3, Veszprémbe 2, Várpalotára 2 fő költözött. Ezek közül a mecseki bányák vonzása kimutatható, mert az ide települt 6 sze-

mélyből 4 férfi és 1 nő munkaképes koru, 1 nő pedig 60 évesnél idősebb. Ezzel szemben Veszprémbe és Várpalotára egy-egy gyermektelen házaspár költözött, ami esetlegesnek tekinthető.

Feltűnő, hogy a Tiszántulra és a Nyugat-Dunántulra csak elvétve költöztek el a faluból. De feltűnő az is, hogy a Duna-mellék milyen nagy gyakorisággal szerepel /8. ábra/.

Érdeemes ezt egy kis adatsorral dokumentálni:

Elköltözött összesen 777 fő.

Ebből:

külföldre távozott 9 fő

ismeretlen helyre
költözött 19 fő

Ismert helyre
költözött 749 fő

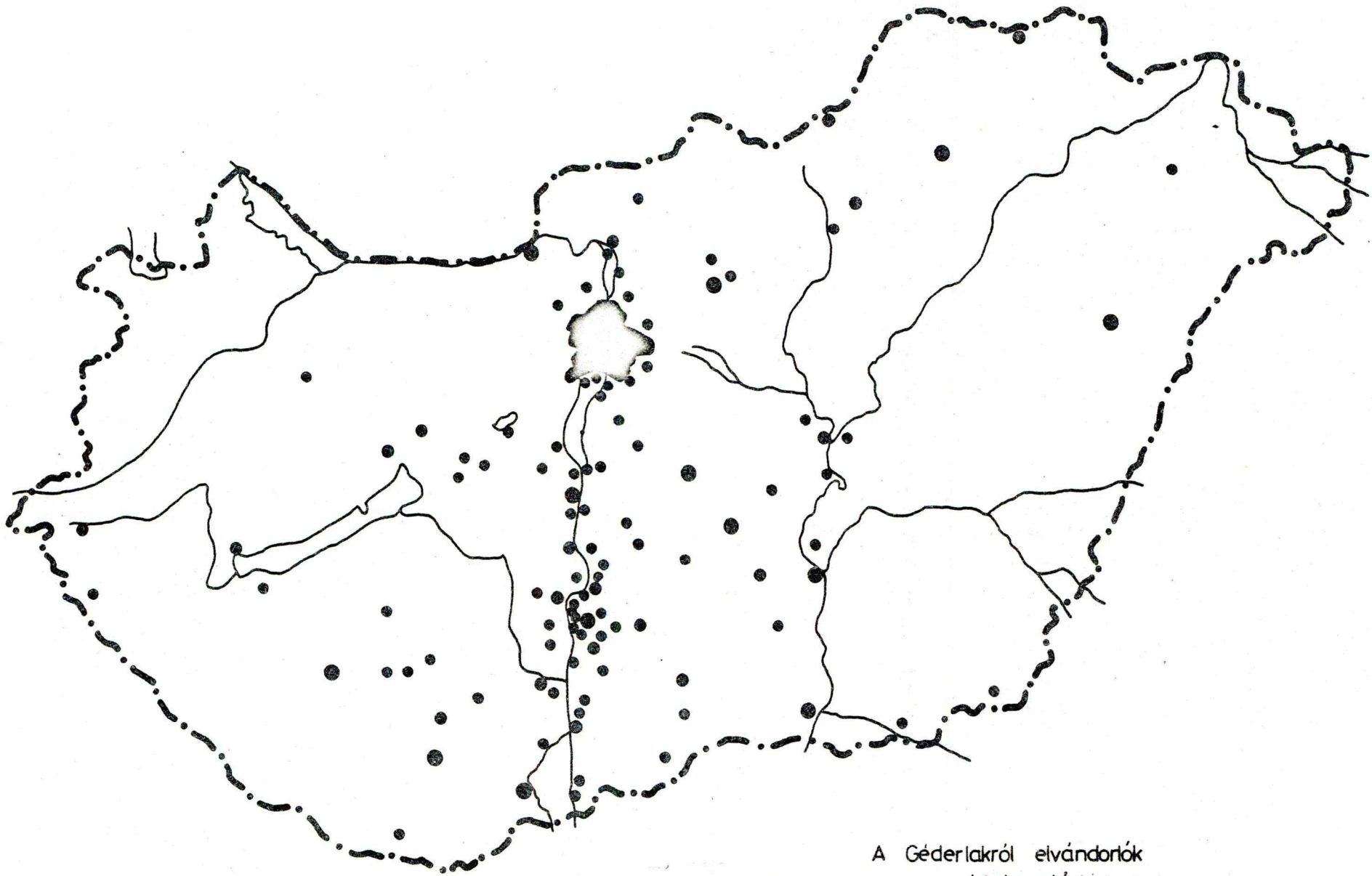
Ebből:

Duna-menti településbe 591 fő költözött, azaz az ismert helyre távozók 78,9 %-a!

/Megjegyzés: Duna-menti településnek tekintettem azokat, amelyek távolsága a folyótól nem nagyobb 15 km-nél. Ezért Budapestet is ide soroltam./

A Duna "vonzása" részben látszólagos, részben valódi. Látszólagos egyrészt, mert Géderlakra ható nagy vonzáscentrumok /Budapest, Kalocsa, Dunaujváros/ a folyó mellett, vagy annak közelében található, másrészt elég gyakoriak a szomszéd falvak fiataljai között kötött házasságok, a rokonokhoz költözés, s bár az egésznek ilyen

8. ábra

A Géderlaktól elvándorlók
letelepedési helyei

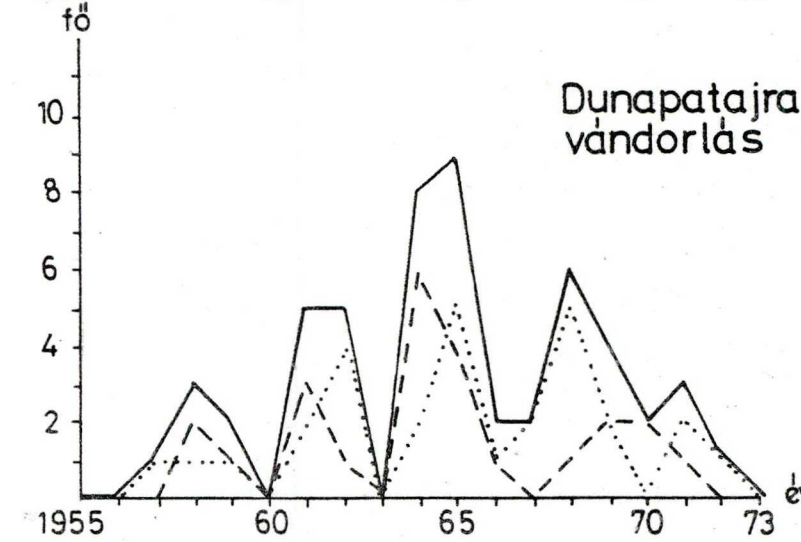
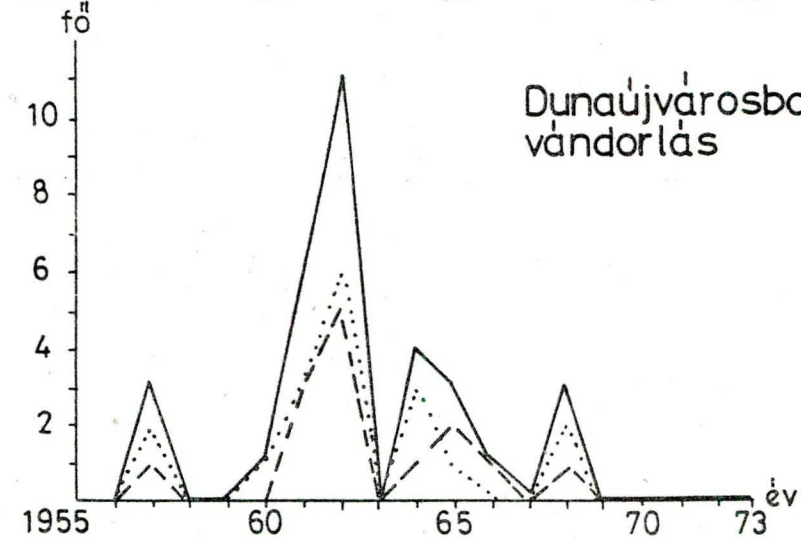
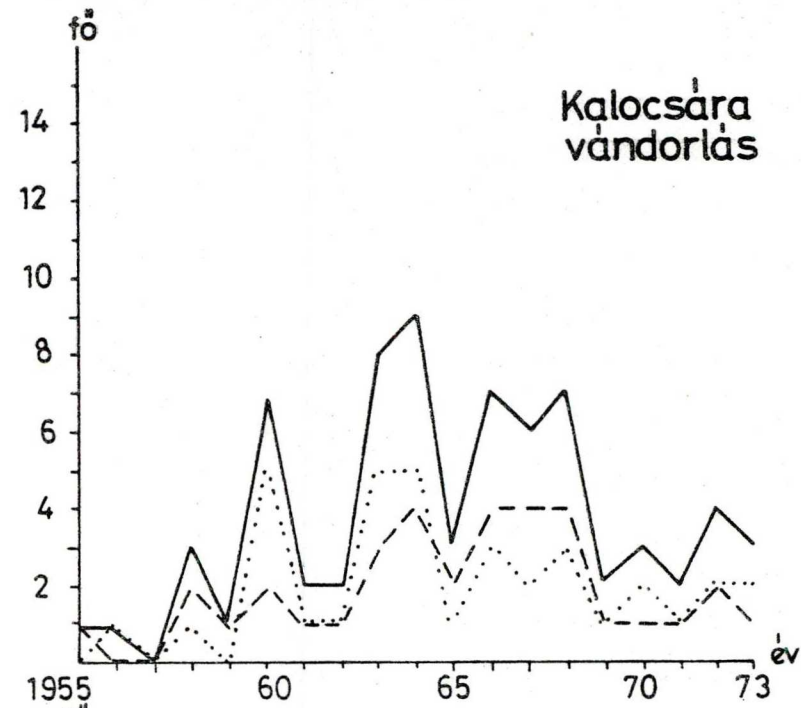
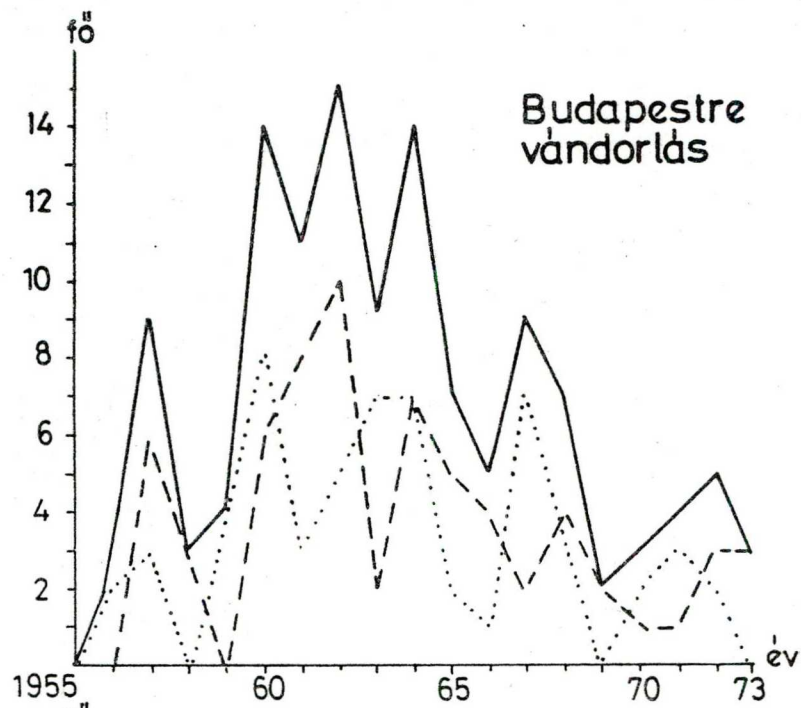
szempontból semmi köze a Dunához, e falvak mégis itt találhatók.

Valódi azonban a Duna vonzása, ha az áttelepülők megszokását, folyóviz-igénylését, illetve foglalkozását /1. később/ vesszük figyelembe.

A migráció fő irányait és intenzitását a 9., 10. és 11. ábrák szemléltetik. A Budapestre és Dunaujvárosba - tehát a két legfontosabb ipari vonzáscentrumba - vándorlás 1962-ben érte el tetőpontját, megelőzve ezzel a faluból történő elvándorlás 1964-es abszolút maximumát. 1963-tól kezdve az előbbi két városba egyre kevesebben költöztek, sőt a Dunaujvárosba vándorlás 1969-re teljesen meg is szűnt. Ezzel szemben intenzívebbé vált a környező nagyobb települések vonzása. Kalocsára 1963-ban, Dunapatajra 1965-ben költöztek át legtöbben.

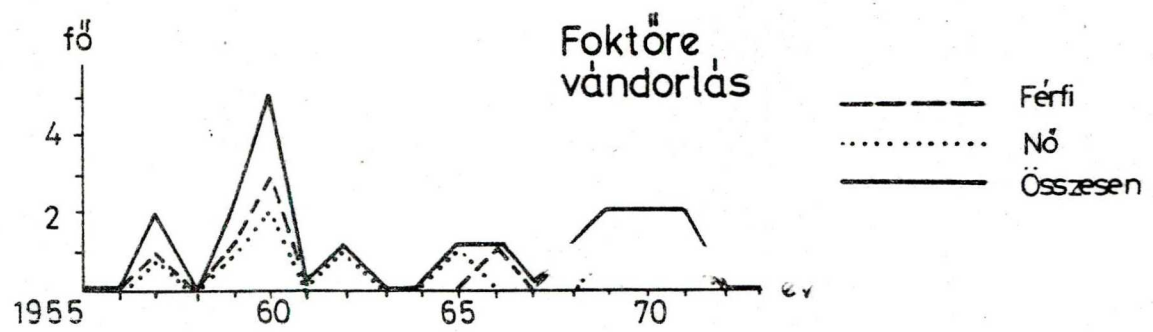
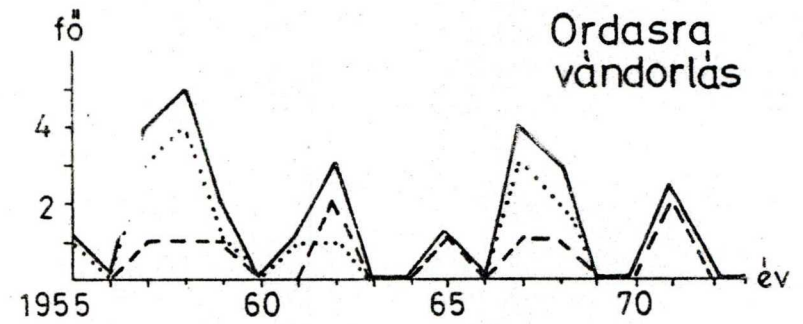
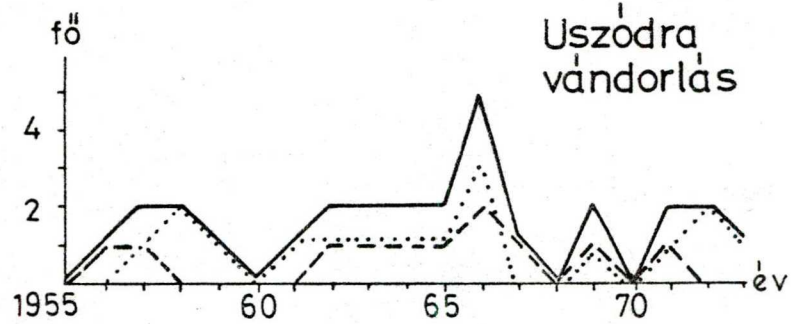
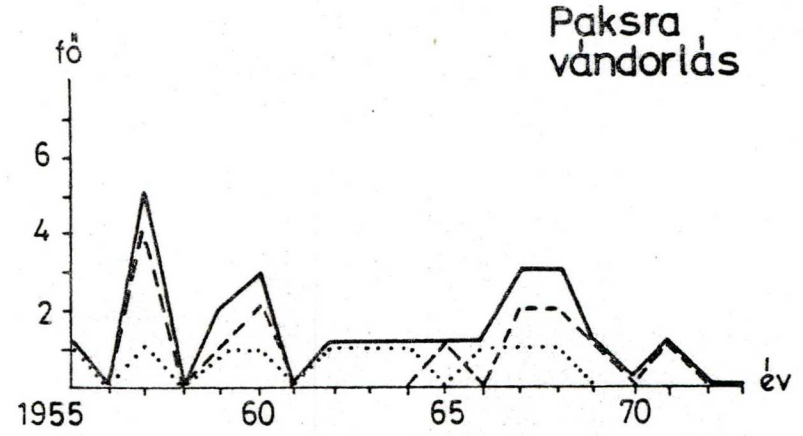
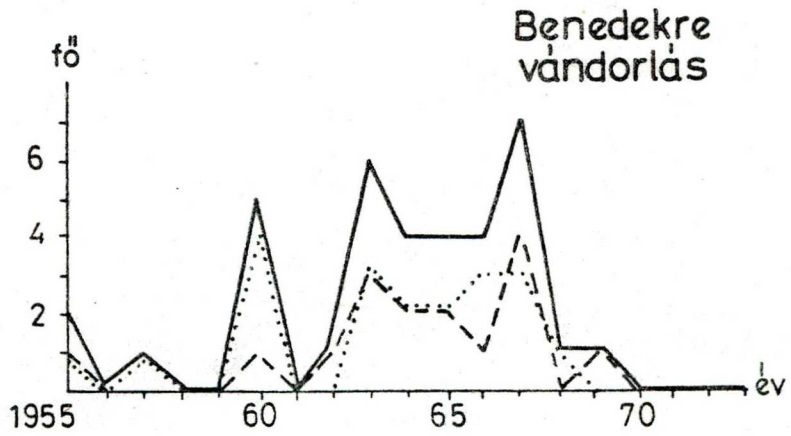
A Géderlakkal határos vagy hozzá közel fekvő apró falvak vonzása igen kicsi, s legtöbbször az előzőekben említett okok váltják ki az áttelepülést. Ezeknél a helyeknél a vándorlást mutató görbék futása viszonylag kiegyensúlyozott népességmozgásról tanuskodnak /10. ábra/. Eltérést csak Dunaszentbenedek grafikonja mutat, amelynél megfigyelhető, hogy egybeesik Kalocsa grafikonjának futásával. Azt csak további kutatás tudná eldönteni, hogy ez Kalocsa befogadó képességének korlátai miatt alakult így, s Benedek csupán közbeeső állomás szerepét tölti be /és ez a legvalószínűbb/.

9. ábra

- - - Férfi
 ..... Nő
 ——— Összesen

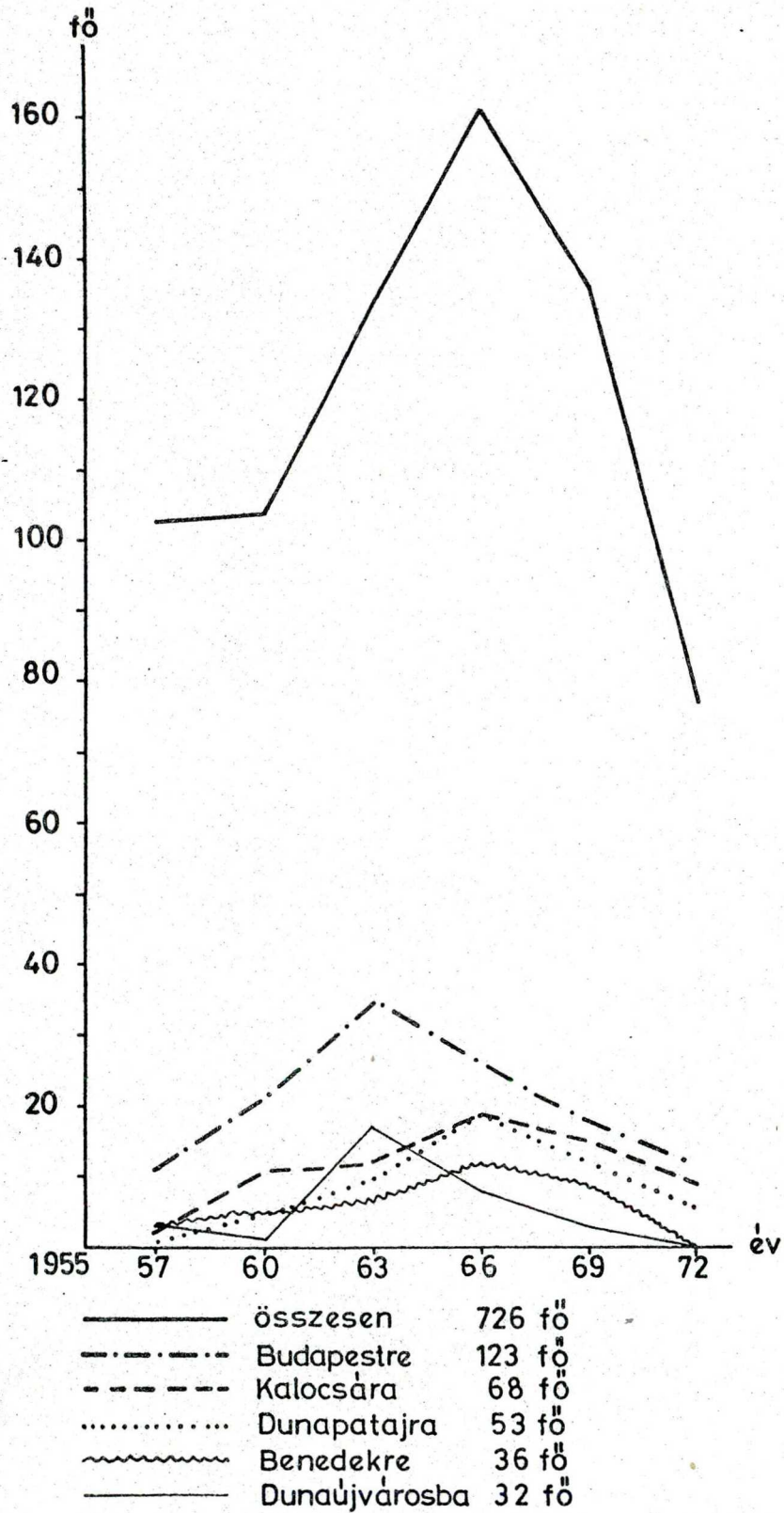

- - - - - Férfi
 ..... Nő
 ———— Összesen

10. ábra

AZ ELVÁNDORLÁS INTENZITÁSA (hároméves átlag)

11. ábra

vagy az egybeesés véletlen, aminek ilyen hosszú távon igen kicsi a lehetősége.

Az előző megállapításokat szemléletesebbé teszi az elvándorlás intenzitásának 3 éves átlagolása /11. ábra/. A mobilizálható munkaerő lassan elfogyott, illetve úgy tűnik, hogy nem kívánja végleg elhagyni a községet. Az 1973-as mutatók alapján már nyugodtan állithatjuk, hogy Géderlak népességének száma stabilizálódott.

b/ Az elvándorlók kor, nem és foglalkozás szerinti megoszlása

Az elvándorló népesség kor és nemek szerinti megoszlása a későbbi időszakban döntően befolyásolhatja egy község vitalitásának fokát, további fejlődésének lehetőségeit.

Az köztudott dolog, hogy a mezőgazdasági jellegű településekből történő elvándorlás nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változásokat is okoz a maradó népességnél. Előfordulhat, hogy gyökeres változás következik be a maradó lakosság korösszetételében és a nemek megoszlásában. Kiváncsi voltam arra, hogy Géderlak esetében konkrétan jelentkezik-e ez a folyamat, és ha igen, akkor milyen mértékben? Évekre lebontva összeirtam az elvándorlók korát és nemét. A következő eredményeket kaptam:

13. táblázat: A Géderlakról 1955-től 1973-ig elvándorlók korcsoport szerinti megoszlása

Év	Korcsoport								Összesen
	0-14	15-39	40-59	60-	0-14	15-39	40-54	55-	
	Férfiak /fő/				Nők /fő/				
1955	1	6	-	-	1	4	-	2	14
1956	2	13	1	-	1	13	1	2	33
1957	6	17	5	2	3	15	2	5	55
1958	-	17	1	1	2	9	3	2	35
1959	-	4	2	1	-	8	2	1	18
1960	1	16	3	-	4	21	2	4	51
1961	-	13	5	1	-	15	-	5	39
1962	2	24	1	1	2	21	1	3	55
1963	4	7	-	1	1	17	1	2	33
1964	5	21	5	3	5	18	2	5	64
1965	3	14	4	-	2	14	1	1	39
1966	2	20	4	1	4	15	5	7	58
1967	2	14	2	3	3	19	1	5	49
1968	2	19	4	3	1	22	2	6	59
1969	-	13	3	1	-	8	-	2	27
1970	-	8	-	1	-	12	1	1	23
1971	-	12	1	-	-	16	-	-	30
1972	-	7	5	-	-	10	1	1	24
1973	-	7	-	-	-	4	-	-	11
Bizony- talan	1	20	5	3	3	20	2	6	60
Összes	31	272	51	22	32	281	27	61	777

Az összes elvándorlók 48,3 %-a volt férfi és 51,7 %-a nő. Ez ellentmond Dr. Sárfalvi Béla és Dr. Szegedi Nándor ama megállapításának, hogy a belső vándorlásban résztvevők nagyobb hányada férfi, s ezért a fogyó népességi falvakban a férfiak aránya átlagosan 1 %-kal visszaesett /55%. Géderlak esetében ez nem következett be. 1000 férfire átszámítva 1066 nő vándorolt ki a községből. Ugyanakkor az 1970-es népszámlálás időszakában a községben 1000 férfire szintén 1066 nő jutott /14. táblázat/.

14. táblázat:

A Géderlacról elvándorló és a maradó lakosság nemek szerinti megoszlása

	Össze- sen	Férfi		Nő		1000 férfi/nő
		fő	%	fő	%	
Elvándor- lók 1955- 1973	777	376	48,3	401	51,7	1066
Maradó lakók 1970	1045	680	48,3	725	51,7	1066
Maradó lakók 1960	1593	772	48,4	821	51,6	1063

A táblázatból kitűnik, hogy az elvándorlás hosszú távon sem befolyásolta lényegesen a nemek arányát. Kimutatható azonban, hogy a férfiak és a nők elvándorlása között fáziseltolódás volt /7. ábra/. A vizsgált időszak kezdetén a férfiak mobilitása volt nagyobb. Csak

az egzisztencia megteremtése után követte a férfiakat a család többi tagja. Nyilvánvaló tehát, hogy a következő periodusban a nők elköltözése volt intenzívebb. Ez a folyamat aztán többször megismétlődött.

A 14. táblázatban előforduló 1960-as adatok mégis Sársfalviék megállapítását látszanak alátámasztani, bár 10 év alatt nem 1, hanem csak 0,1 %-kal esett vissza a férfiak aránya. Az arányok megváltozása ilyen kicsi mértékben nem feltétlenül az elvándorlásból fakad, de mindenképpen kapcsolatban áll azzal, oka azonban közvetett és inkább az elvándorló és maradó lakosság korszerinti összetételéből táplálkozik /1. később/. Sársfalviék valószínűleg ott követték el a hibát, hogy viszonylag rövid időt vizsgáltak. Amennyiben az elvándorlás kezdeti időszakát vesszük alapul, akkor a megállapítás igaz lehet.

Géderlak esetében tehát egyértelműen megállapítható, hogy a nők és a férfiak elvándorlása számarányuknak megfelelően alakult és hosszú távon egyik nem mobilitása sem volt nagyobb a másikénál. Nem mondható el ugyanez sem együttesen, sem a két nem viszonylatában akkor, amikor az elvándorlók kor szerinti megoszlását vizsgáljuk. A faluból végleg elköltözött 777 fő korszerinti megoszlását éves bontásban a 13. táblázatból leolvashatjuk. Az adatok összesített %-os értéke nem okoz számunkra meglepetést /12. ábra/. Az életkori sajátos-

ságoknak megfelelően a 15-39 éves emberek mobilitása a legmagasabb foku. Természetes, hogy közülük kerül ki az elvándorlók döntő többsége, azaz 71 %-a. Őket számszerint a legidősebb korosztály követi 10,85 %-os értékkel. Végül a "középső" korosztály 10 %-os és a legfiatalabb generáció 8,05 %-os részesedéssel zárja a sort.

A negyven évesnél idősebbek már nehezen fognak vándorbotot a kezükbe. Kötí őket a család, a lakás, a munkahely és a megszokás. Ez a nyugdíjasok nagy részére is vonatkozik, bár második legmagasabb vándorlási számarányuk azt mutatja, hogy szívesen költöznek gyermekeikhez.

Ha az elvándorló férfiak és nők kor szerinti megoszlását összehasonlítjuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy lényeges különbség csak az idősebb korosztálynál fordul elő /15. táblázat, 12. ábra/.

15. táblázat:

A géderlacról elvándorlók kor és nem szerinti megoszlása /%/

	Korcsoport			
	0-14	15-39	40-59 ff. 40-54 nő	60- ff. 55- nő
Férfi	8,2	72	13,5	6,3
Nő	7,9	70	6,7	15,4

A nők magasabb átlagéletkora kellően indokolja a 15,4 %-os vándorlási részesedést a férfiak 6,3 %-os arányával szemben - a legidősebbeknél -, ugyanakkor nehezen magyarázható az előző korosztálynál a férfiak "javára" írható 8 %-os vándorlási különbség. Összegezve az adatokat megállapítható, hogy az elvándorló népesség zöme fiatal, erős, munkaképes koru emberek közül kerül ki, ami komoly következményekkel járhat a község életének jövőbeli alakulására.

A vizsgált időszakban az elvándorló népesség foglalkozás szerinti megoszlását nehéz nyomon követni, mert a tanácsnál vezetett lakónyilvántartó könyv adatai ebben a vonatkozásban voltak a leghiányosabbak. Ezért hat kategóriát véve alapul a következő eredményre jutottam:

16. táblázat:

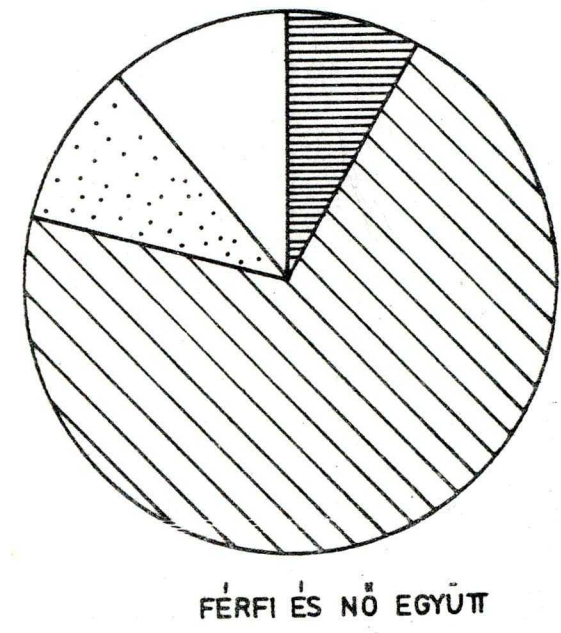
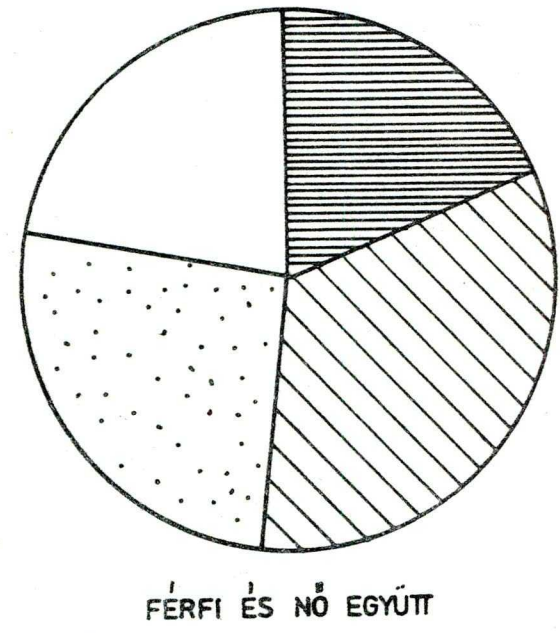
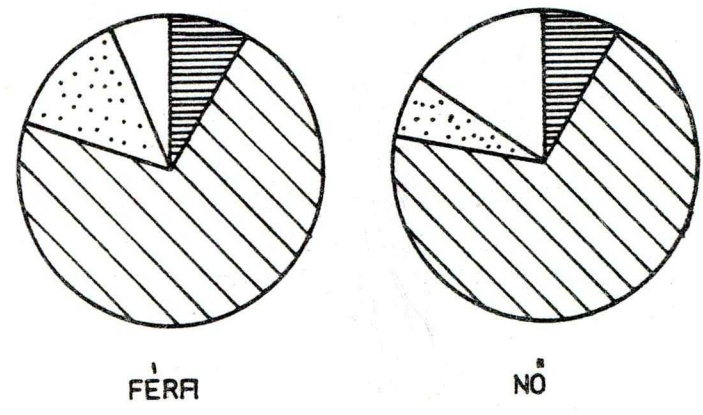
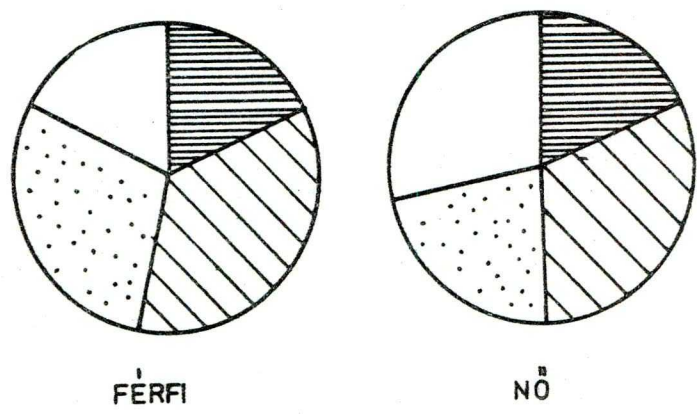
A Géderlakról elvándorlók foglalkozás szerinti megoszlása /fő/

	Ipar, építő- ipar	mező- gazda- ság	Egyéb	Htb	0-14 éves	14 évesnél id. tanuló, nyugdí- jas, nem ismert foglalkozásu
Férfi	115	67	48	-	31	115
Nő	35	24	31	174	32	102
Együtt	150	91	79	174	63	217

A beosztás mesterként, nem követi az általánosan elfogadott elvet, ezért aztán mélyreható következtetések levonására nem alkalmas. Ugyanakkor azonban lehetőséget nyújt ahhoz, hogy bizonyos elvi megállapításokat tegyünk.

GÉDERLAK LAKOSSÁGÁNAK KORSZERINTI MEGOSZLÁSA 1970-ben

A GÉDERLAKRÓL 1955-től 1973-ig ELVÁNDORLOK KOR- SZERINTI MEGOSZLÁSA

- 0-14 ÉVES
- 15-39 ÉVES
- 40-59 FÉRFI
40-54 NŐ
- 60 FÉRFI
55 NŐ

12. ábra

1604

1/ Géderlak kifejezetten agrár jellegű település. Feltűnően magasnak látszik az iparban foglalkoztatottak aránya. Ez csak azzal magyarázható, hogy a községből történő végleges eltávozás előtt az emberek nagy része a mezőgazdaságból az iparba került, többnyire segédmunkát vállalt, ingázott, és később, amikor elköltözött, már ipari munkásként tette ezt.

2/ Az előzőekhez mérten igen alacsony a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Valószínű, hogy ezeknek az embereknek a többségét rokoni kötelékek húzták a környező mezőgazdasági jellegű településekbe.

3/ A nők legnagyobb hányada közvetlenül az elköltözés után továbbra is a háztartásban tevékenykedett.

4/ Az "egyéb" kategóriához tartozók magas száma arra utal - ami különben is általános jelenség -, hogy az oktatásban, egészségügyi ellátásban, kereskedelemben, stb. foglalkoztatottak nagy része nem tudott gyökeret eresztetni a faluban, ami nagyfokú cserélődéshez vezetett.

5/ Az utolsó kategória felállítására a hiányos bejelentések és a lakónyilvántartó-könyv pontatlan vezetése miatt vált szükségessé. Létjogosultságát a számok feltétlenül igazolják.

2. Időszakos vándorlás /ingázás/

Az időszakos vándorlást részben felfoghatjuk az állandó lakóhelyváltozás előhírnökének, de nem azonosítjuk azzal. Az ingázás ugyanis nem jár feltétlenül együtt a későbbi elköltözéssel. A népesség mozgásának vizsgálata megköveteli, hogy ezzel a jelenséggel külön fejezetben foglalkozzunk. Sajnos meglehetősen szűkös adatsorokra kell támaszkodnom, mert a hetijegyek, bérletek kiadását sem a közlekedési vállalatoknál, sem a munkahelyeknél nem vezették. Szerencsére a községi tanács dolgozói 1965-től 1967-ig jegyezték egy kis füzetbe a felmerülő igényeket. Megállapításaimat ezekre az adatokra alapozom.

a/ Az ingázók száma és neme, az ingázás iránya

17. táblázat:

A Géderlacról ingázók száma és neme 1965-től
1967-ig /fő/

1965			1966			1967		
Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.
126	11	137	83	5	88	40	2	42

A táblázat adatai kifejezetten azt az időszakos vándorlást tükrözik, amely a munkahely-lakóhely különválása miatt jött létre.

Az állandó elvándorlással szemben az tapasztalható, hogy lényegesen több férfi vállalja az utazással járó

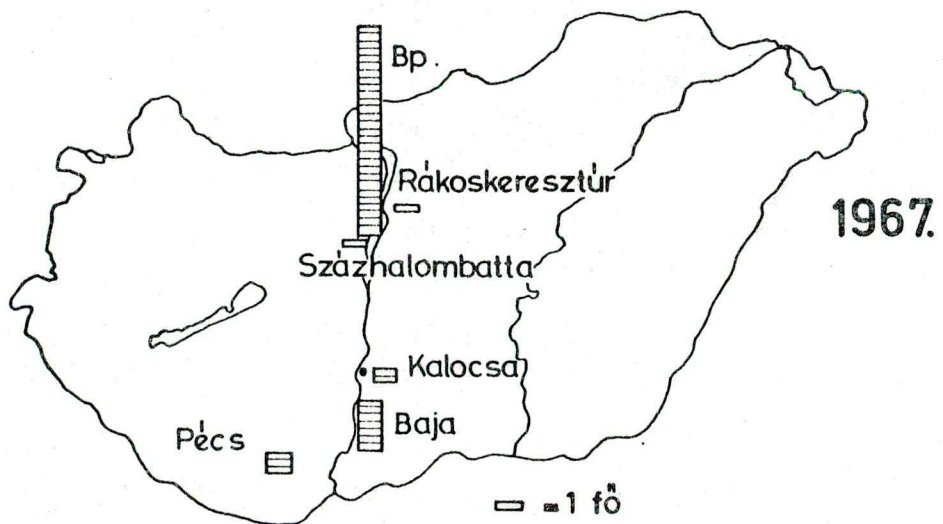
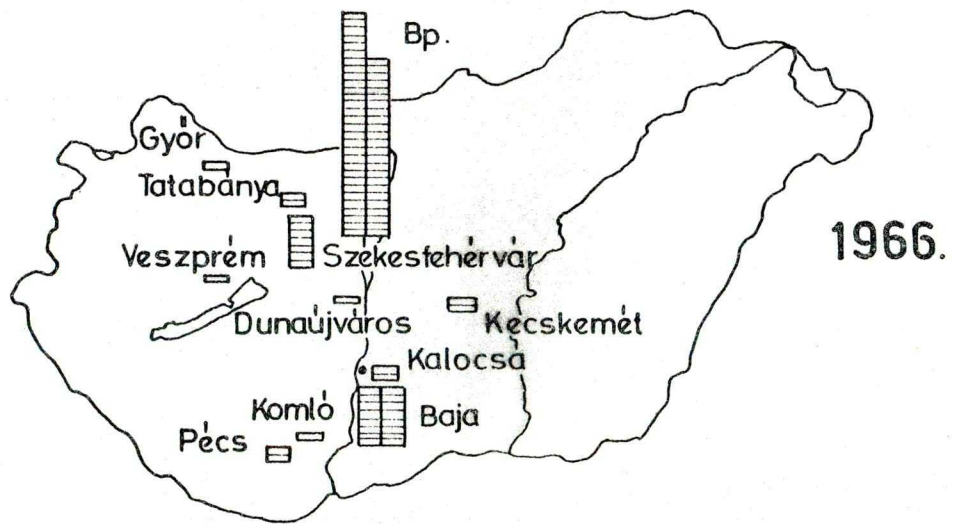
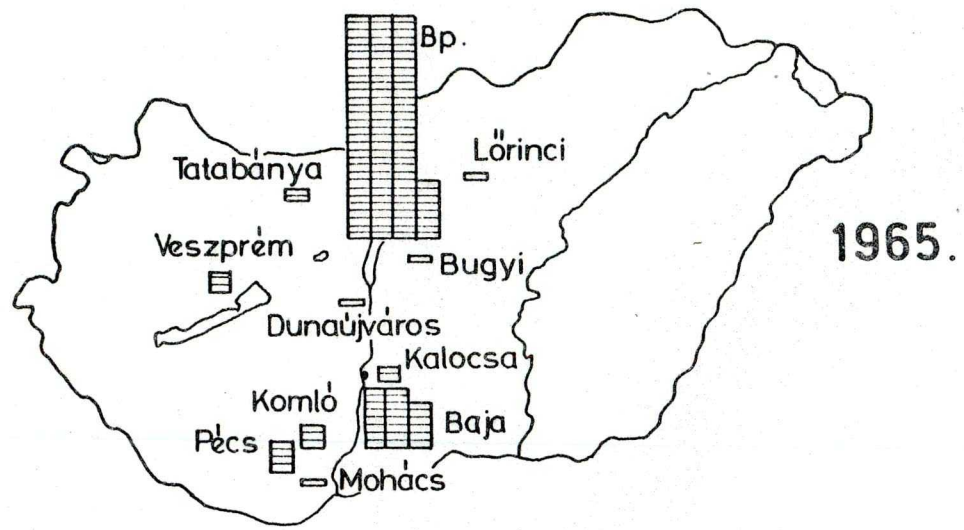
kellemetlenségeket, mint nő, hiszen számarányuk mindig meghaladja az ingázásban résztvevők 90 %-át. Azt hiszem, hogy a férfiak sokkal nagyobb mobilitása nem kíván részletes magyarázatot.

Leolvasható a táblázat adataiból, hogy az ingázás csökkenő tendenciát mutat a hatvanas évek elejétől a vége felé. Kétségtelen viszont - bár erre vonatkozó konkrét adataim nincsenek -, hogy 1974-ben és 75-ben az ingázók száma fölötté volt az 1967-es értéknek. Az autótulajdonosok számának növekedése, az utazási kedvezményekhez kiadott bizonylatok vezetésének hiánya azonban lehetetlenné teszi e megállapítás számszerű igazolását.

A tanács dolgozói által vezetett adatokon kívül az időszakos vándorlás irányára vonatkozóan csak szóbeli közlésekre támaszkodhattam. Ezek szerint az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején a hetente hazautazó munkások többsége Budapestre és Dunaujvárosba járt dolgozni. A hatvanas évek közepétől azonban részben megváltozott a helyzet. Budapest továbbra is vonzást gyakorolt a géderlaki szabad munkaerőre, de csökkent, illetve teljesen megszűnt Dunaujváros ilyen irányú hatása. Ezzel szemben nőtt Baja és Székesfehérvár - új üzemek építésével pedig - az utóbbi időben Kalocsa jelentősége /13. ábra/.

Az ábra szemléletesen mutatja, hogy lelassult és megszűnőben van a távolra ingázás, aminek csak részben okozója az áttelepülés. Itt kívánok visszatérni a fejezet

A GÉDERLAKRÓL INGÁZÓK SZÁMA ÉS AZ INGÁZÁS IRÁNYA

13. ábra

bevezetőjében írottakra, amely szerint a munkahely és lakóhely különválása nem vezet feltétlenül attelepüléshez. A vizsgált időszakban ugyanis Székesfehérvarra heten jártak dolgozni, de senki sem települt át. Ugyanakkor Bajára összesen heten költöztek, amiből csak 4 fő jut 1965 utáni időszakra, amikor még a városban 22 volt a géderlaki munkavállalók száma. Új és közelebbi munkalehetőségek létrejöttével, a közlekedési viszonyok javulásával - a megközelítési idő rövidülésével - lényeges változás következett be az ingázás irányában.

Itt jegyzem meg, hogy a Géderlacról ingázás mellett a Gédelakra ingázás is létezik. Régebben legfeljebb a szellemi dolgozók "kijárása" volt feltűnő. Az újabb időkben azonban a munkások napi ingázása is jelentkezik, ami a helyi ipartelepítéssel áll szoros összefüggésben. Géderlakon van a dunapataji KTSz kihelyezett üzemegysége és az uszódi Egyetértés TSz lakatos üzeme. Így fordulhat elő az a fonák helyzet, hogy a helyi lakatosok Kálocsára, az uszódiak pedig Géderlakra járnak dolgozni.

b/ Az ingázók foglalkozás szerinti megoszlása

Azt már említettem, hogy Géderlak kifejezetten mezőgazdasági jellegű település. Arra is utaltam, hogy az állandó elvándorlók jelentős száma a mezőgazdaságból segéd munkásként került az iparba. Ott azonban nem rendelkeztem konkrét adatokkal, ezért megállapításaimat feltételezésekre alapoztam. Az ingázók foglalkozás szerinti

megoszlása azonban jobban nyomon követhető. Az utazási bizonylatokra irt adatokból kiderül, hogy milyen ágazatokban keresett és talált magának munkalehetőséget a géderi ember. A beosztásnál itt sem követtem a hagyományosat. Sokkal célszerűbbnek láttam három kategóriát kialakítani. Az első csoportba a vizgazdálkodással kapcsolatos munkalehetőségek tartoznak. A munkavállalók többsége hajóslegény, matróz, kotrómester, kormányos, gépkezelő és kenő.

A második csoportba tartozók az építőiparban helyezkednek el. Leggyakoribb köztük a segédmunkás: rakodó, gépkezelő, kubikus. Elvértve akad néhány szakiparos: ács, lakatos, csőszerelő és kőműves szakmunkás.

Az ingázók harmadik csoportja - számszerint a legkevesebb ember - más ipari ágazatban dolgozik. Többségük szintén segédmunkás, esetleg betanított munkás. Egy-két esztergályos, köszörüs és vájár jelzi a szakosodás nyomait.

A kevés számú női munkavállaló szövönőnek, adminisztrátornak, takarítónőnek és segédmunkásnak ment.

A foglalkozás szerinti megoszlást évi bontásban a 18. táblázat mutatja.

18. táblázat

A Géderlacról ingázók foglalkozás szerinti megoszlása /%/

Év	Vizgazdálkodás	Építőipar	Egyéb
1965	36,5	33,5	30
1966	37,1	47,4	15,5
1967	35,9	38,0	26,1

Ez a táblázat nyújt végleges magyarázatot arra is, amire "Az elvándorlás iránya" c. fejezetben már utaltam; nevezetesen: a Duna vonzása részben azzal is magyarázható, hogy a felszabaduló munkaerő olyan ágazatban keres megélhetési lehetőséget, ahol segéd vagy betanított munkásként dolgozhat. Ebben a vonatkozásban az építőipar mellett a vízgazdálkodás vállalja a fő szerepet.

B/ A maradó lakosságnál bekövetkezett változások

a/ A maradó lakosság számának, kor- és nemösszetételének változásai

Az előző fejezetben láttuk, hogy a szocialista iparosítás időszakában meginduló gigantikus méretű építkezések munkaerő vonzása alól Géderlak sem vonhatta ki magát. A meginduló elvándorlással a bevándorlás és természetes szaporodás nem tudott lépést tartani, ami a község lélekszámának határozott csökkenéséhez vezetett. A népesség nagyarányú csökkenése a két utolsó népszámlálás közötti időben következett be.

Az 1970-es népszámlálási adatok szerint a falu lakossága 1405 fő, amely megközelítően azonos az 1880-as lélekszámmal. Ebből az következik, hogy az iparosítás és a vele járó urbanizációs folyamat 25 év alatt a község lélekszámában egy egész évszázados visszaesést okozott. Valószínű, hogy ennek a csökkenő tendenciának az arányai a későbbiek során kisebbé válnak, ahogy ezt az elvándorlás adatai is tükrözik /7. ábra/. Vigyázni kell arra, hogy bizonyos idő után egyensúlyi állapot alakuljon ki. Egyetérttek Dr. Kovács Kálmán véleményével, amely szerint meg kell találni a mezőgazdasági jellegű települések optimális méreteit, mert egyrészt a föld nem szaporítható, ezért csak bizonyos számú embernek tud munkát biztosítani, másrészt az sem lenne ideális, ha távoli városból járnának ki a földet művelni /33/. Arra

gondolni sem lehet, hogy komoly iparosítással kössék le Géderlakon a felszabaduló munkaerőt, de ügyelni kell arra, hogy az értékes munkaerő megmaradjon, mert az egyre iparosodó mezőgazdaság nem érheti be a "maradékmal".

A faluból történő elvándorlás mély nyomokat hagyott a maradó lakosság korának összetételében is. A távozók zöme munkaképes koru ember /12. ábra, 13. táblázat/. Ez közvetlenül és közvetve éreztette hatását. A közvetlen hatás nyilvánvaló és egyértelmű /19. táblázat/.

19. táblázat:

Géderlak lakosságának kor szerinti megoszlása /%/

Korcsoport/év/	Év		
	1949	1960	1970
0-14	23,6	22,2	18,6
15-39	37,1	35,0	32,7
40-59	25,1	24,2	29,0
60-	14,2	18,6	19,7

1949-től kezdődően azt tapasztaljuk, hogy az első két korcsoport %-os értéke csökken, az idősebb korosztályok aránya pedig nő. Érdekes, hogy a 15-59 éves munkaképes népességnél összességében lényeges változás nem következett be, hiszen 1949-ben 62,2 ; 1970-ben 61,7 %-ot tett ki, ami körülbelül megfelel az országos 61 %-os átlagértéknek. Az átlagértékek mögött megbújó adatok mégis azt tükrözik, hogy a falu maturus, lakossága fokozatosan előregszik.

A közvetett hatás ebből az előregedési folyamatból fakd és a természetes szaporodás csökkenéséhez vezet /20. táblázat a/, b/,/, tovább fokozva ezzel a maturus jelleget.

20. táblázat:

a/ A 0-14 évesek és ennél idősebbek számszerinti alakulása Géderlakon /fő/

Kor	Év				
	1772	1831	1949	1960	1970
0-14	54	275	379	354	261
14 évesnél idősebb	167	745	1221	1239	1144
100 fel- nőttre ju- to gyerek	32	36	31	28	22

b/ 100 családra jutó gyermeke száma Géderlakon /fő/

	Év			
	1772	1831	1960	1970
Par, ill. család	71	219	-	-
Gyerek	54	275	354	261
100 család- ra jutó gye- rek	76	125	98	86

A táblázatokból kitűnik, hogy volt a falu történetének juvenilis időszaka is. Ma ellentétes tendenciák váltak uralkodóvá, ami megmutatkozik mind a 100 főre, ill. 100 családra jutó gyermekek számának, mind a 14 éves kor előtti fiatalok számának csökkenésében.

A kor szerinti összetételben beállt változások szorosán összefüggenek a nemek arányának némi módosulásával. Az elvándorlás ilyen irányu hatásával korábban már foglalkoztam /1.: "Az elvándorlók kor és nem szerinti megoszlása" c. fejezet/. Megállapítottam, hogy az állandó elvándorlók között a nők és férfiak számarányuknak megfelelően költöztek el a faluból. Ennek ellenére 1960-tól 1970-ig az 1000 férfire jutó nők száma 3 fővel emelkedett. Ugyanis az általános előregedési folyamaton belül a nők magasabb életkort érnek el, mint a férfiak, aminek természetes velejárója az, hogy egyre magasabb %-os értéket képviselnek az össz-lakosságból. /Csak érdekességként említem, hogy 1791-ben 1000 férfire mindössze 920 nő jutott./

b/ Foglalkozás szerinti atrétegződés

Géderlak község megalakulásától kezdődően kifejezetten mezőgazdasági jellegű település volt, és ma is az. A felszabadulást követően azonban a lakosság foglalkozásában minőségi változások következtek be /21. táblázat/.

21. táblázat:

A népesség foglalkozás szerinti megoszlása Géderlakos /%/

Év	Ipar	ép.ip.	mezóg.	Szállítás	Keresk.	Egyéb
1949	8,0		82,8	0,4	1,5	7,7
1960	9,6	14,1	65,3	1,4	1,5	8,1
1970	22,8	11,9	51,1	3,6	2,4	8,2

Az első lényeges változás a mezőgazdaságban dolgozók számának rohamos csökkenése. Amíg 1949-ben a munkaképes korú lakosság több, mint négyötöde őstermelő volt, addig ma alig haladja meg az összes keresők számának a felét. Ezzel párhuzamosan nőtt az ipari és építőipari munkások száma, amely 1970-ben összesítve meghaladja a keresők számának egyharmadat - szemben az 1949-es egytizenkettődes értékkel!

Nagyon érdekes az építőipari dolgozók számának alakulása. A mezőgazdaság szocialista átszervezése folytán felszabaduló munkaerő elsősorban az építőipar felé orientálódott, hiszen nem volt semmilyen képesítése. Az eltelt tíz év alatt számosan szereztek szakmunkás bizonyítványt és egyéb ipari ágazatokban helyezkedtek el.

Az ipari és építőipari munkások többsége ingázik. A községnek nem olyanok a potenciális adottságai, hogy ezeket az ágazatokat érdemes lenne nagy mértékben fejleszteni. A tanácsi vezetők így is élnek a szerény lehetőségekkel. "Házon belül" létrehoztak egy 9 fős építőipari részleget, amely a helyi építkezéseket, javításokat hivatott ellatni. Ezen felül Géderlakra települt a Dunapataji KTSz lakatosipari részlege, ahol 22 fő dolgozik. Létesítettek egy sütődét, amelyben 3 főt foglalkoztatnak. Az uszódi Tsz géderi lakatos részlegében dolgozók többsége viszont nem helybeli munkavállaló. 24 kisiparosnak van működési engedélye a faluban, amelyből 16 főállású, 8 pedig mellékállásban látja el feladatát. Megoszlásuk a

következő: szekérfuvarozó 4, kőműves 3, ács 1, szobafestő 1, fodrász 2, lakatos 2, darálós 2, asztalos 1, cipész 1, bérfűrészelő 1, villanszerelő 1, játékkészítő 1, kovács 1, kádár 1, kályhás 1 és vízvezetékszerelő 1.

Minőségi változás következett be a mezőgazdasági dolgozók megoszlásában is. 1960-ban az 550 mezőgazdasági munkás még egyéni gazdálkodó volt. 1960 decemberében alakultak ujja a TSz-ek, és ezek egyesülése után az új TSz-nek 1961-ben 173 aktív és 199 nyugdíjas tagja volt. Egyéni gazdálkodót nem tartanak nyilván a faluban.

Megállapíthatjuk, hogy a vizsgált időszakban a lakosság foglalkozás szerinti átrétegződése dinamikus volt. Ezen a folyamaton belül még egyéb minőségi változások is jelentkeztek. Ha elvonatkoztatunk attól, hogy a munkaképes népesség milyen termelési ágazatokban dolgozik és azt vizsgáljuk, hogyan alakult az utóbbi tíz évben a kereső népesség aránya a falu összlakosságához viszonyítva, akkor elszomorító képet kapunk.

Az aktív keresők száma 1960-ban 842 volt, ami 1970-re 663-ra csökkent. Ez azt jelenti, hogy a népesség számához viszonyítva az aktív keresők 52,8 %-os értéke tíz év alatt 47,1 %-ra csökkent. 100 keresőre tehát ma nem 89, hanem 111 eltartott jut. Sajnos az arányváltást nem a legfiatalabb korosztály számának növekedése, hanem az elvándorlás okozta, aminek velejárója a legidősebb korosztály számának abszolút értelemben vett érték-növekedése.

V. GÉDERLAK KÖZSÉG POTENCIÁLIS ADOTTSÁGAI, TAVLATI FEJ-
LESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Az I. fejezetben azt állapítottam meg, hogy Géderlak potenciális adottságai a mezőgazdaság fejlődésének kedveztek és a falu mai gazdasági fekvése kedvezőtlen. Most sem akarom megcáfolni ezeket a megállapításokat, de kiegészítésül hozzá kívánom tenni, hogy akkori megállapításaim Géderlaknak az országban elfoglalt helyére vonatkoztak. A község és szűkebb környezete adottságainak ismeretében azonban állithatom, hogy életképes, fejlődő település, amelynek viharos multja volt, mozgalmas jelen van és biztató jövő elé tekint.

Abból kell kiindulni, hogy a község életében az utóbbi időben bekövetkezett minőségi változások ellenére a helyben foglalkoztatott lakosság fő munkahelye ezután is a föld lesz, amely egyre kevesebb munkaerőt igényel. Ugyanakkor a közlekedési viszonyok fejlődésével a távolságok relative lecsökkennek, s ha a környező települések /Kalocsa, Dunapataj/ ipara foglalkoztatni tudja a mezőgazdaságból felszabaduló - ezek után valószínűleg kis létszámú - munkaerőt, akkor az elvándorlás teljesen megszűnik. Ezt a folyamatot segíti a falu kommunális ellátottságának olyan mértékű fejlődése, hogy az biztosítani tudja az alapvető szükségleteket. Ilyenformán megszűnik a munkahely-lakóhely térbeli egybeesésének kényszere, növekszik a letelepedési kedv, ami a lélekszám stabilizálásához, később pedig a növekedéséhez vezet.

A folyamat nem zárja ki a kulturális, egészségügyi, kereskedelmi, stb. vonzódás további fokozódását.

A mezőgazdaság szerepe Géderlak életében

mindig kimagasló jelentőségű volt, amit nagyon jól érzékeltet a lakosság foglalkozás szerinti megoszlásának alakulása /21. táblázat/. Bár a birtokviszonyokban, a földterület művelési ágak szerinti megoszlásában /22. táblázat/ az attelepüléstől napjainkig lényeges változások történtek, mégis nyugodtan állithatjuk, hogy a döntő fordulat, azaz a mezőgazdaság technikai színvonalának változása a termelőszövetkezet megszilárdulása után következett be. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen a

22. táblázat:

A földterület művelési ágak szerinti megoszlása
Géderlakon /%/

Év	Szántó	Rét-legelő		Szőlő	Gyümölcs	Nadas	Erdő	Kert	Nem termő
1789	22	27		-	-	-	-	-	-
1855	32	54		-	-	-	-	-	-
1895	71	12		-	-	-	-	-	-
1897	72,8	6,6	5,8	-	-	0,8	9,1	1,7	3,2
1939	74,5	3,1	5,8	0,4	-	0,9	9,0	1,6	4,7
1955	74,0	3,7	3,2	0,5	-	0,8	9,0	3,7	5,0
1966	71,5	0,6	3,4	0,8	1,5	0,7	11,9	2,1	7,5
1970	70,9	0,6	3,4	0,8	1,5	0,7	11,9	2,0	8,2

magyar mezőgazdaság az 1960-as évek közepéig nem tudta átvenni a világ agrárfejlődésének ütemét. A termésátlagok növekedése nem haladta meg az évi 0,7 %-ot. A gépesítés

foka is igen alacsony volt: a két világháború közötti időben csupán a gabona cséplését gépesítették. A műtrágya alkalmazása is nehezen terjedt el. Az első világháború előtt Ny-Európában már 100 kg fölött volt a hektáronkénti műtrágya-felhasználás, míg Magyarországon csak 12 kg!

A hatvanas évek végére kialakultak, ill. megerősödtek a szocialista nagyüzemek. Ezek váltak hordozóivá az agrárfejlődés gyors kibontakozásának. Megindult a mezőgazdaság különböző munkafázisainak gépesítése, nagyberuházások segítették a műtrágyafelhasználás növekedését, bővítették az öntözési lehetőségeket. A mezőgazdaság nagyobb részesedést kapott a nemzeti jövedelemből, ami meggyorsította az iparszerű termelés kibontakozását.

A mezőgazdaság fejlődésének általános tendenciái alól Géderlak sem vonhatta ki magát. A szántóföldi növénytermesztés és állattenyésztés az 1960-as évek közepéig ugyanolyan alacsony technikai színvonalon folyt, mint bárhol az országban. Anomáliát legfeljebb a paprikatermesztés jelentett, amit viszont csak kis területen és kertszerűen műveltek, nagy élőmunka-rafordítással.

A felszabadulás utáni földosztás kedvező hatást gyakorolt a falu népességének alakulására /l.: III. fejezet/ és politikailag is szükséges volt, de nem segítette a fejlődést olyan szempontból, hogy általánossá tette a kisparaszti gazdaságokat azok minden hátrányával együtt.

Ezért a szocialista nagyüzemek szervezése Géderlakon is szükségessé vált.

Az első két termelőszövetkezet /Rakóczi és Szabadság/ már 1953-ban megalakult, de egyik sem tudott megerősödni, ezért 1956-ban egyesültek. Az októberi ellenforradalmi események hatására ez a közös gazdaság feloszlott. 1960-ban ismét két szövetkezet alakult: a Győzelem és az Uttörő. 1963-ban zárszámadás után ezek egyesülésével jött létre az Uj Élet TSz.

A mozgalmas, torzsalkodásokkal teli múltat tükrözi, hogy husz év alatt a faluban 27 tsz. elnök tevékenykedett.

Ma már nyugodtan elmondhatjuk, hogy Géderlak földművelő lakóinak többsége látja a nagyüzemi mezőgazdaság előnyeit, megtalálja a számítást, ezért nemcsak munkájával, hanem erkölcsileg is támogatja a vezetőséget a gazdaság felvirágoztatásában.

A falu mezőgazdaságának életében az Uj Élet TSz vezető szerepe vitathatatlan. Ezt példázza a földterület tulajdonviszonyainak alakulása is /23. táblázat/.

23. táblázat:

A földterület tulajdonviszonyainak alakulása - művelési ágak szerint - Géderlakon 1970-ben /kat. h./

	Szántó	Rét	Kert	Szőlő	Gyümölcs	Legelő	Nádas	Erdő	Nem művelt	Össz.
A község területe	2330	22	55	27	50	125	24	388	237	3258
Ebből TSz tulajdon	2130	13	-	21	31	125	16	105	43	2484
Különb-ség	200	9	55	6	19	0	8	283	194	774

A legnagyobb különözeti érték az erdőterületnél jelentkezik. Ez a bajai erdőgazdasághoz tartozik. A 200 hold szántó, 9 hold rét, 55 hold kert, 6 hold szőlő és 19 hold gyümölcsös magántulajdonban van. A legtöbb magánkézben lévő szántót a község keleti részén, Péterföldjén /2. ábra/ találjuk, ahol géderiek, budapestiek, szakmáriak, stb. a tulajdonosok.

A határban még a paksi tsz-nek is van földje. Ezeken a területeken kukoricát, burgonyát, és mákot termelnek. A házakhoz tartozó kertek a zölségtermelés - ezen belül a fűszerpaprika - fő területei. A gyümölcsösök többségét a falu észak-keleti és nyugati határában telepítették. Számszerint legtöbb az almafa, ezt követi sorrendben a körte, meggy, szilva, kajszibarack, cseresznye, őszibarack és dió.

A szocialista szektor döntő sulya a 23. táblázat adatai alapján vitathatatlan. A termelészövetkezet első komoly eredménye a faluban az volt, hogy a népesség foglalkozás szerinti átrétegződése során elveszített munkaerő /21. táblázat/ és az elvándorlás ellenére megművelte a földet és tartani tudta a terméseredményeket.

Az Új Élet Tsz. megalakulásától kezdve munkaerő gondokkal küzd /24. táblázat/.

24. táblázat:

Az Új Élet Tsz. munkaerő létszámának alakulása/fő/

Év	Tsz.tag		Nyugdi- jas	Alkalmazott		Összesen
	férfi	nő		férfi	nő	
1968	89	75	156	56	3	379
1970	142	83	152	54	1	432
1974	120	67	168	35	2	392

Munkaerő problémáját a szövetkezet több ízben próbálta enyhíteni. Részben ezért, részben a nagyobb jövedelem biztosítása érdekében melléküzemágak létesítésével kísérleteztek. Volt lakatos és kőműves üzem, kenderfeldolgozó, autóbontó, műanyagpréselő, seprűnyél-készítő melléküzemág és varroda. A kísérletezés eredménye az lett, hogy 1972-re 4 millió forint mérleghiány keletkezett. Az összeget állami támogatásból pótolták. 2 millió forintot vissza nem térítendő, továbbá 2 milliót egy év alatt visszatérítendő kölcsönként kaptak. A kőműves és lakatos részt egyesítették az uszódival és most tsz-ek közötti melléküzemágként szerepel. Megmaradt még a varroda, amely budapesti szabó ktsz-eknek bér munkát vállal.

A szövetkezet fő profilja azonban mindvégig a földművelés volt. A földterület művelési ága szerinti megoszlásban lényeges változás nem tapasztalható /25. táblázat/. Csúpan a szántó területe növekedett valamelyest a rét és legelő rovására.

25. táblázat:

Az Új Élet TSz. földterületének megoszlása művelési ágak szerint /%/

Év	Szántó	Rét	Szőlő	Gyümölcs	Legelő	Nadás	Erdő	Nem művelt
1968	85,2	0,5	0,8	1,2	5,0	0,6	4,9	1,8
1970	85,7	0,5	0,8	1,2	5,0	0,6	4,2	2,0
1974	88,1	0,3	0,8	1,1	3,0	0,6	4,1	2,0

Alakult viszont a szántóföldi növények vetésállománya /26. táblázat/.

26. táblázat:

A szántóföldi növények vetésállományának alakulása az Új Élet TSz-ben /ha/

Év	Buza	Rozs	Őszi árpa	Zab	Kukorica	Lucerna	Borsó
1968	284	20	116	15	278	45	34
1971	289	24	80	7	229	109	57
1974	324	-	49	5	296	137	-
1975	335	-	44	10	324	134	-

Év	Silokukorica	Cslamadé	Paradicsom	Paprika	Burgonya	Egyéb
1968	28	8	-	12	12	191
1971	19	21	20	-	14	134
1974	35	15	43	-	-	108
1975	36	8	10	-	-	108

1972-ben nemcsak a ráfizetéses melléküzemágakat szüntették meg, hanem változtattak a vetésszerkezeten is. Abbahagyták a rozs, a borsó, burgonya és - korábban - a fűszerpaprika termesztését, jelentősen csökkentették az őszi árpa és egyéb növények vetésterületét. Ezzel szemben növelték a buza, kukorica, lucerna, silóukorica vetésállományát.

1971-ben a fűszerpaprika helyett kezdtek termeszteni a paradicsomot. A kecskeméti kísérleti intézettel kötött szerződés nagyon kedvező volt a szövetkezet számára, mert a terméseredményektől függetlenül biztosította a nyereséget. Így történhetett meg, hogy a kalocsai fűszerpaprika termesztési körzetbe tartozó Géderlakon ma nagyüzemi módon paprika helyett paradicsomot palántáznak.

Az egyéb növények között szerepel 33 ha. mák, amelyhez a tagság ragaszkodik. Termelnek még 10 ha-on zöldbabot, 10 ha-on zöldséget, 1-2 ha-on dinnyét stb.

A növénytermesztést megfelelő számú gép /ekék, kultivátorok, tárcsák, palántaültető gépek, műtrágyaszóró, stb./ segítik. Az utóbbi években nagy gondot fordítottak a betakarítás zökkené mentes lebonyolítására, ezért vontatókat és pótkocsikat vásároltak /27. táblázat/.

27. táblázat

Az Új Élet Tsz. nehézgép-állományának alakulása /db/

Év	Traktor	Tehergép- kocsi	Pót- kocsi	Önjáró kombájn
1967	11	2	8	-
1971	12	4	13	3
1974	13	5	22	5

A növénytermesztés technikai, műszaki fejlesztése mélyreható változtatásokat követelt. Egyre sürgetőbbé vált a talajvizsgálat, amelyet 1973-ban a Kiskunhalasi Mezőgazdasági Szakközépiskola Termelésfejlesztési Osztálya végzett el. Az eredmények alapján megváltozott a talajerő-visszapótlásra felhasznált műtrágya és szervestrágya mennyisége, területi elosztása /28. táblázat/.

28. táblázat

Az Új Élet Tsz-ben felhasznált műtrágya és szerves-trágya mennyisége /q/ és a trágyázott szántóterület nagysága /ha/

Év	Műtrágyázott terület /ha/	Felhasznált műtrágya mennyisége hatóanyag- ban /q/			Szerves-trágyázott terület /ha/	Felhasznált szerves-trágya mennyisége /q/
		N	P	K		
1968	460	58	1539	270	21	10006
1971	708	315	267	732	93	27320
1974	917	619	506	621	126	49520

Az észszerű gépesítésnek, talajerő-visszapótlásnak és nemesített vetőmagvak használatának meg lett az eredménye /29. táblázat/.

29. táblázat:

A kalászosok termésátlagának alakulása az Uj Élet Tsz-ben /q/ha/

Év	Buza	Ősziárpa	Zab
1968	24,1	27,5	9,1
1971	23,9	27,3	20,4
1975	31,4	30,3	22,6

A kalászosokon kívül azonban törekedtek egyéb növények terméshozamának növelésére is. 1975-ben beléptek a Bajai Kukoricatermesztési Rendszerbe /BKR./. Vetőmagot, műtrágyát és szakmai tanácsokat kapnak. A gépeket a szövetkezetnek kell megvásárolni. Az első évi termést hektáronként 55 q-ra becsülik, ami duplája az 1961-65-ös országos termésátlagnak! Paradicsomból is 340 q körüli hozamot várnak hektáronként, ami szintén szokatlan ezen a vidéken.

A vezetőség egyik legnagyobb problémája az, hogy az öntözési lehetőségek szűkre szabottak. Jelenleg 52 hektárnyi földet - főleg zöldségféléket - öntöznek hozható vezetékkel. A tervezett öntözőfürt lassan épül. Biztató azonban, hogy a területrendezéssel és a földműveléssel már elkészültek. A beruházás befejezése után a szövetkezetben több, mint 600 hektár föld válik öntözhetővé.

A növénytermesztéssel kapcsolatos gondok közé tartozik a munkaerőhiány, főleg a betakarítás időszakában. Ekkor salgótarjáni bányászok 10-10 fős csoportjai váltják egymást. Fejenként napi 67 kg búzát, étkezést és lakást kapnak. Géderre- és hazaszállításukról a szövetkezet gondoskodik.

Az állattenyésztés a tsz-ben mindig másodlagos szerepet kapott. Jelenleg szervasmarha és juhtenyésztéssel foglalkoznak. Több éven keresztül neveltek baromfit is, de a hus-csirke nevelése csak hozzájárult a mérleg-hiányhoz. Istállóik korszerűtlenek, zsufoltak voltak. Egy kg hustermeléshez 4,5 kg takarmányt használtak fel, holott 3,4 kg-nál kezd gazdaságos lenni. Így önköltségi ár alatt és szerződés hiányában nagy szállítási veszteséggel kellett értékesíteni az árut. Ezért a baromfitartást megszüntették. A szövetkezet állatállományának alakulását a 30. táblázat alapján követhetjük figyelemmel:

30. táblázat:

Az Új Élet TSz. állatállományának alakulása /db/

Év	Borju összesen	Tehén	Hízomarha	Juh	Ló	Tyuk
1968	131	50	24	620	38	8522
1970	67	50	47	693	29	28546
1974	94	81	50	457	29	-
1975 II.f.év	115	98	34	538	29	-

Az állatállomány számában meginduló csökkenést 1975-re emelkedés váltotta fel, ami az újfajta állami

öszöntésnek köszönhető. Minden jerke ellése után 500,- Ft, és minden liter tej után 1,- Ft állami támogatást kap a közös gazdaság. 1974-ben 1405 hl tejet értékesítettek, az ösztönzés hatására az 1975-ös év I. félévében már 1030 hl-t adtak el a kalocsai tejfeldolgozó üzemnek. A szövetkezetnek takarmányozási gondjai nincsenek. Mind a szálás, mind a szemes és lédus takarmányokból annyit termelnek, hogy értékesíteni is tudnak belőle.

A szövetkezet termékeinek zömét Kecskeméten /paradicsom, hus/ és Kalocsán /tej, gabona/ értékesíti a megfelelő felvásárló vállalatoknál. E mellett Budapesten van kettő boltjuk, ahol saját termésű gabonát, kukoricát, paradicsomot, mákot, zöldséget árusítanak. Az üzletek árukészletének 90 %-át azonban egyéb felvásárlásokból biztosítják.

A szövetkezet tagjai a háztáji gazdaságok /246 ha/ terményeit Kalocsa és Paks piacaira viszik. Az áru Paksra szállítását fuvarosok vállalják, akik szekereikkel komponkelnek át a Dunán /13. kép/.

Mivel a Duna-Tisza közti homokhátság mezőgazdasági termékstruktúrája eltér a kalocsai szüllyedékétől, a géderi termények időszakosan megjelennek még Kiskőrös piacán is.

Összegezve az előzőeket nyugodtan állithatjuk, hogy Géderlakon valóban lépést tartottak a mezőgazdaság hazai

fejlődési ütemével. Egyre elérhetőbb közelségbe került az iparszerű mezőgazdasági termelés megvalósulása. Az Új Élet Tsz. vezetőségének és tagságának azonban még sok feladatot kell megoldaniuk. Feltétlenül növelniük kell az üvegházi ablakok és fóliával takart melegágyak most még jelentéktelen területét /262, ill. 1400 m²/; az öntözőfürtt létrejöttével növelni kell a nagyüzemi zöldségtermesztés területét úgy, hogy a körzetre jellemző fűszerpaprika is részesedjék belőle; ösztönözni kell a mezőgazdasági termények ipari feldolgozását /zöldség-előkészítés és feldolgozás, tézstagyártás/ és nem utolsósorban fokozni kell a műszaki és tudományos eredmények gyakorlati alkalmazását. Végül valóra kell váltani a távlati tervet: egyesülést a dunaszentbenedeki vagy az uszodi tsz-szel, hogy az anyagi erők koncentrálásával, nagyobb földterületen válthassák valóra terveiket.

Az ipar szerepe Géderlak életében,

illetve a lakosság foglalkoztatásában egyre jelentősebbé válik. Ebben a vonatkozásban a lakosság horizontális átrétegződése volt nagyobb mértékű, amely kezdetben áttelepüléshez vezetett, ma inkább ingázásban nyilvánul meg.

A vertikális átrétegződés eredményezte a községen belüli munkahely cserét. A "Foglalkozás szerinti átrétegződés" c. fejezetben már részletesen foglalkoztam a helyi iparral, amelyben döntő szerepet a kisiparosok és a szövetkezeti melléküzemágak kapnak. Emellett elisme-

résre méltó munkát végez a tanács építőipari részlege, amely mind a felújításokban, mind a kivitelezésben szép eredményeket tud felmutatni /8.kép/.

A kisiparosok többnyire el tudják látni a falu lakosságának igényeit. Sajnos nincs még háztartási géprádió és Tv szerelő. Ezek javítását részben a Dunapataji Vegyesipari KTSz gebines Tv szerelője, részben a kalocsai GELKA végzi. Az utóbbi un. felvevő napokat tart a községben.

Az ipari vonzódásról - az előző fejezetekben leírtak kiegészítéseként - még azt jegyzem meg, hogy a Kalocsai Háziipari KTSz-be elég sokan vállalnak bedolgozói munkát. A géderi asszonyok gépi és kézi himzéseit fellelhetők nemcsak hazánk népművészeti boltjaiban, hanem a világ számos más országában is.

A közlekedés szerepe Géderlak életében

Közlekedési szempontból Géderlak a vasut hiánya és gyenge minőségű utjai miatt még szűkebb környezetétől is sokáig elszigetelt volt. Az építőkö hiánya miatt az utak járhatóságát a század elején Dunából kitermelt sóderrel javították. Az első szilárd burkolatu - makadám - utat 1937-ben építették 72 000 pengőért Géderlak és Zador között a révhez, amely már akkor jelentős szerepet vállalt magára Paks és vidéke, valamint Kalocsa és vidéke összekapcsolásában. Ebben az időben épült a Duna-menti községeket

felfűző Kalocsa-dunapataji ut is. A falu megközelítése azonban még ezután is nehézkes volt. /Gyermekkoromban még a háboru után is csak "szekér-stoppal" tudtam Kalocsáról Géderlakra menni. /A rendszeres autóbusz forgalom 1951-ben indult meg napi 3 járáttal. Ekkor kezdték építeni a Dunapataj-Baja közötti összekötő vasutat. A földmunka és a műtárgyak elkészülte után az építkezés abbamaradt. A falu ebből annyit profitált, hogy 1954-ben megépült a leendő vasutállomáshoz egy szilárd burkolatu ut a templomtól a község déli határáig. Kárpótlásul - a vasut elmaradása miatt - a MÁV 1956-tól vasutpótló autóbusz járatot indított 1956-tól évi 7 millió forintos állami támogatással. A járat 1973. január 1-ig üzemelt. Azóta a Kecskeméti IX. sz. VOLAN autóbuszai bonyolítják le az utas- és postaforgalmat. A járatok sűrűsége megfelel az igényeknek. Naponta Dunapataj felé 17 /vasárnap 13/, Kalocsa felé 24 /vasárnap 16/ járat indul. A menetidő Dunapatajra 15 perc, Kalocsára pedig - attól függően, hogy hány megállóban áll meg a busz - 25-35 perc. Közvetlen járat van Géderlakról Bajára napi 3 alkalommal 1 óra 25 perces, és Dunaujvároson át Székesfehérvárra napi 2 alkalommal - Dunaujvárosig 1 óra 19 perces menetidővel. A falut Budapesttel közvetlen vonal nem köti össze. Kalocsáról vagy Patajról vonattal, ill. autóbusszal közelíthető meg a főváros. /Kalocsáról az autóbusz 2 óra 45 perc alatt teszi meg az utat Budapestig./

Géderlak közlekedésföldrajzi fekvése a dunai átkelés vonatkozásában mindig kedvező volt, ami az utóbbi

időben csak növekedett azzal, hogy a paksi atomerőmű építkezései miatt megszüntették a dunaszentbenedeki révet. A Zádor és Paks között közlekedő motoros komp egyre nagyobb forgalmat bonyolít le /13. kép/. Járatainak sűrűsége megfelelő, de ha szükség van rá, akkor a menetrenden kívül is fordul. Kikötési helye közigazgatásilag Ordashoz tartozik, de évről-évre délebbre to-
lódik, mert az atomerőmű építkezései miatt a paksi nagy kanyar bal partját erősen mosatják a Dunával. Bács-Kiskun megye távlati fejlesztési terve számol azzal, hogy számottevő forgalom fog kialakulni - a dunai átkelések megfelelő kiépítése esetén - abból a forgalomból, amely Budapestet elkerülni igyekszik. Ennek megfelelően 2000-ig jobban ki kell építeni a Dunapataj-Kalocsa közötti 5308 számú és a Géderlakot Zádorral összekötő utat.

A község településarculati vonásai, lakásállománya

Géderlak a Duna magas ártéri szintjére települt. A kezdeti építkezések követték a legmagasabb térszín ÉNy-DK-i irányú hajlított ívét. Az árvízveszély csökkenésével később a terjeszkedés megindult ÉK felé, Ordas irányába. A mélyebben fekvő területeket előbb felmagasították és erre a mesterséges dombra építették a házakat /5.kép/. Az építkezések során a domborzat vezető szerepet kapott, ezért a falu szabálytalan alaprajzu. Az utcák girbe-gurbák, szabálytalan elrendezésűek /4. ábra/.

A házak többségének hosszanti tengelye merőleges az utcára /9. kép/, de a Petőfi utcában - és helyenként máshol is - jelentkezik az ún. fűrészfogas építkezési mód is /10., 11. képek/. Az átlag 600 négyszögletes kertek teleklábas elhelyezkedése szépen kirajzolódik. A régebbi épületek homlokzatán gyakori a barokk hatásra meghonosodott, ivelt, nyergtető fölé magasodo díszítés, amelynek cifrasága valamikor a tulajdonos gazdagságára engedett következtetni /9-12. képek/. Ezeknek a házaknak a nyitott tornáca sok helyen még most is megvan /12. kép/. A hosszú ereszt utcai frontján nyíló bejárati ajtó és a tornác udvari frontjának befalazásával már több helyen mellékhelyiséget alakítottak ki, vagy a szobát bővítették vele. Ez rendszerint együtt járt az ablakok felületének növelésével, elsötétítésük korszerűbbé tételével /11. kép/. A régi, lakhatatlanná minősített házakat lebontják /3., 5. képek/ és helyükre a mai falusi izlésnek megfelelő, viszonylag modern épületeket emelnek /4. kép/.

1970-ben a községben 482 ház volt. A házak döntő többségét /399/ vályogból vagy vert földből építették. 79 épület falának anyaga téglá, további négyé kő, ill. blokk. Ha figyelembe vesszük a házak építési idejét, akkor kiderül, hogy még ma sem vált általános elterjedté a téglából való építkezés, mert a vályog könnyebben beszerezhető /esetleg maga a tulajdonos veti/ és olcsóbb. Géderlakon lakatlan ház nincs. A 482 házban 498 lakást tartanak nyilván és ebből hivatalosan 482-t laknak.

Érdekes képet mutat a lakások felszereltsége, közművesítettségének alakulása /10. táblázat/. A villamosítás 1950-ben kezdődött. 1972-ben már 464 lakásba volt bevezetve a villany. Ugyanebben az évben 349 háziasszony főzhetett palackos gazzal. Gyors fejlődést mutatott a vízhálózatba bekapcsolt lakások száma is: 1960-ban 6, 1970-ben 51, 1972-ben 184 /!/. Ez utóbbi adat már arra enged következtetni, hogy a tulajdonosoknak van anyagi alapjuk a közművesítésre, kényelmük biztosítására, jól érzik magukat a faluban és a közeljövőben nem szándékoznak máshova költözni.

Bacs-Kiskun megye településhálózatfejlesztési tervének "A települések infrastrukturális ellátásának terve" c. fejezetében azt a távlati célt tüzték ki, hogy 2000-ig egy lakásra átlag 3,2 fő jusson. Géderlakon a kitűzött célt "megvalósította" az elvándorlás, hiszen egy lakásra még három lako sem jut.

A község egészségügyi és kulturális ellátottsága

a településhálózat-fejlesztési tervnek megfelelően alakul. Az alapfoku iskolai oktatás 1858-ig szükség-tanteremben folyt. 1860-ban 2 tantermes iskolát építettek. Egészen 1953-ig csak 3 tanterem volt, amelyben váltakozva és összevont osztályokban tanítottak. 1962-ben épült egy 4 tantermes iskola, ahova már ettől az évtől kezdve - körzetesítés folytán - az ordasi felső tagozatos tanulók is jártak. A gyerekeket 14 tanerő szakrendszerű oktatásban részesíti.

Az iskolai előképzést biztosító óvoda 1946. július 1-én nyílt meg. Vén Erzsébet és Vén Etelka géderi lakosok óvoda céljára hagyták házukat. A férőhelyek száma 61, de csak 40-42 apróságra ügyel a két óvónő, mert a háztartásban tevékenykedő anyak még mindig idegenkednek attól, hogy gyermekeiket óvodába küldjék.

A község körzeti orvosi ellátottsága megfelelő. Az orvos 1954-től Géderlakon lakik, de körzetesítés folytán heti két alkalommal Ordason rendel. A körzeti védőnő szintén géderi kinevezésű, de Ordason lakik.

Géderlak lakóinak alapvető kulturális igényeit 1945-ig az iskolában tartott egészségügyi és vallási tárgyú előadások "elégítették" ki. A 30-as években a "Gyöngyös bokréta" mozgalom keretein belül néptánc-csoport alakult, amelynek tagjai az ország különböző városaiban mutatták be Kalocsa vidékének táncait.

A felszabadulás után művészeti csoportot szerveztek, szindarabokat mutattak be. 1950-ben ismét megalakították a néptánc-csoportot. A megszüntetett falusi nagykoszmát 132 férőhelyes kulturházzá alakították, ahova az iparosok társadalmi munkában színpadot is csináltak.

Az új művelődési otthont 1963. december 31-én avatták /14. kép/. 300 férőhelyes nagyterem, klubhelyiség, 3000 kötetet számláló könyvtár és szakköri helyisé-

gek állnak a lakosság szolgálatában. A nagyteremben üzemel a filmszínház, ahol a Bács-Kiskun megyei Moziüzemi Vállalat heti két alkalommal tart vetítést.

A növekvő kulturális igényeket a helyi lehetőségek és a TV csak részben elégítik ki. Egyre többen látogatják a budapesti színházak és a kecskeméti Katona József Színház előadásait.

Kulturális és egészségügyi vonatkozásban Kalocsa vonzása a legjelentősebb. A város középiskolái, mentőállomása, rendelőintézete és kórháza ezernyi szállal fűzi magához a községet. Kivételt talán csak részben képez a fogászati szakrendelés /dunaszentbenedeki körzethez tartozik/ és az állategészségügyi /dunapataji körzet/.

A község kereskedelmi ellátottsága

alapvető közszükségleti cikkek tekintetében kielégítő. Három kiskereskedelmi bolt /1 élelmiszer, 1 iparcikk, 1 vegyesáru/, egy kenyérbolt, egy husbolt, egy italbolt és egy espresso működik a faluban. Az élelmiszerek eladási forgalma növekvő tendenciát mutat, szemben a vendéglátás, ruházati cikkek és vegyesiparcikkek forgalmával.

Piacot szerdán és szombaton tartanak. A piacteret 1967-ben bővítették és rendezték. A piaci felhozatal eléggé gyér. Alkalmanként 10-12 árus - köztük néhány uszódi - kínálja portékáját. A faluban tudják, hogy kinél mit lehet kapni és inkább házhoz mennek vásárolni.

Érdekes módon legnagyobb kereskedelmi vonzása Paksnak van. Legszívesebben ide járnak piacozni és bevásárolni még közszükségleti cikkek is /13. kép/. Csak másodsorban szerepel Kalocsa kereskedelmi vonzása. Dunapataj ilyen szempontból nem számottevő.

VI. GÉDERLAK KÖZSÉG VITALITÁSA

Egy község életképességét nagyon sok tényező határozhatja meg. Már utaltam arra, hogy teljesen mezőgazdasági jellegű települések teljes megszűnése is elég ritka jelenség, hiszen a földet is művelni kell, és bárhogyan fejlődnek a közlekedési viszonyok, nehezen képzelhető el ennek "városból történő" megoldása. Fennáll azonban annak a lehetősége, hogy sűrűn egymás mellé települt falvak egymelyike életképtelenné válik. Ezért szükségesnek látom, hogy ilyen szempontból is megvizsgáljam Géderlakot és szűkebb környezetét.

Bacs-Kiskun megye településhálózat-fejlesztési terve /8/ szerint Géderlak a Kalocsa középfoku központhoz tartozó Dunapataj alsófoku központból ellátandó falu - Ordassal együtt. Jelenleg Dunapataj csak részben látja el ezt a feladatát, sőt úgy tűnik, hogy Kalocsa szerepe egyre fokozódik.

Sem Dunapataj, sem Ordas, ill. a községtől DNY-ra fekvő Dunaszentbenedek nem vonhatta ki magát az ország iparosításával együttjáró hatások alól. Lélekszámából és mezőgazdasági jellegéből adódóan éppen Dunapatajt érintette a legérzékenyebben /31. táblázat/.

31. táblázat: Góderlak és a környező települések népességi adatai

a/ Jelenlevő népesség és tényleges szaporodás /fogyás/

Község	Jelenlevő népesség /fő/				Tényleges szaporodás					
	1870	1949	1960	1970	szám	%	szám	%	szám	%
					1870-1969		1949-1969		1960-1969	
Góderlak	1441	1631	1593	1405	-36	-2,5	-226	-13,9	-188	-11,8
D. Benodek	1486	1465	1357	1334	-152	-10,2	-131	-8,9	-23	-1,7
Ordas	1022	945	811	711	-311	-30,4	-234	-24,8	-100	-12,3
Dunapataj	5851	6446	5640	4854	-997	-17,0	-592	-24,7	-786	-13,9

b/ A lakosság korcsoport szerinti megoszlása 1970-ben /%/

Község	0-14 év	15-39 év	40-59 év	60-	1000 férfi/nő
Góderlak	18,6	32,7	29,0	19,7	1066
D. Benedek	22,0	35,4	22,6	20,0	1052
Ordas	19,8	31,5	26,7	22,0	1091
Dunapataj	21,0	31,8	25,4	21,8	1053

c/ Az aktív keresők foglalkozás szerinti megoszlása 1970-ben /%/

Község	Ipar	Építőipar	Mezőgazd.	Szállítás	Keresk.	Egyéb
Góderlak	22,8	11,9	51,1	3,6	2,4	8,2
D. Benedek	18,8	11,2	56,0	4,5	2,5	7,0
Ordas	21,6	5,0	51,8	5,8	7,2	8,6
Dunapataj	30,7	7,0	44,5	3,8	5,0	9,0

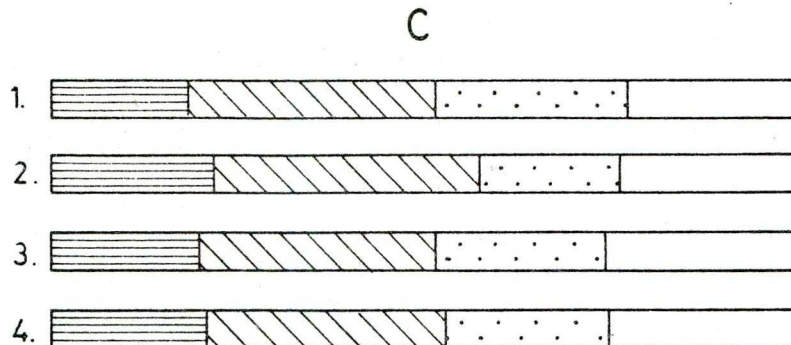
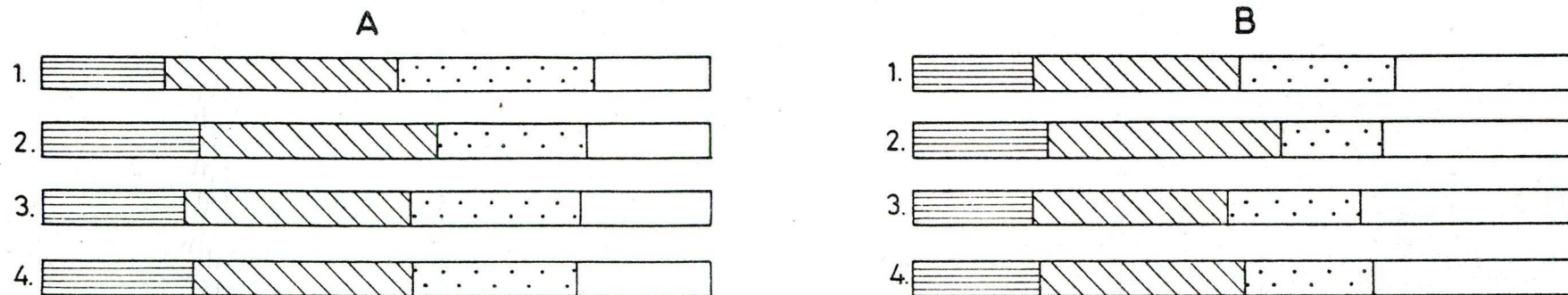
Ha a jelenlévő népességet vizsgáljuk /31. tábl.a/ /, akkor a négy település két csoportba sorolható. Dunaszentbenedek és Ordas lakosainak száma az 1870-es adatokhoz viszonyítva fokozatosan csökken. Ez a csökkenés azonban Benedeknél sokkal mérsékeltebb, hiszen az eltelt 100 év alatt lakóinak egytizedét veszítette el, míg Ordas közel egyharmadát.

A községek másik csoportját alkotó Géderlak és Dunapataj kezdetben elég intenzív fejlődést mutatott, s a lélekszámban bekövetkezett visszaesés valóban a szocialista iparosítás időszakával esik egybe. Ekkor Géderlak lakosainak egyhatedét, Dunapataj pedig egynegyedét veszítette el.

A jelenlévő népesség és a tényleges szaporodás /fogyas/ alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy kezdetben Géderlak életképessége volt a négy település közül a legnagyobb. Később a vezető helyet Dunaszentbenedek vette át és Géder a második helyre szorult, de még így is megelőzi vitalitás szempontjából a nála sokkal nagyobb Dunapatajt.

Ettől a megállapítástól eléggé eltérő véleményre jutunk akkor, ha a lakosság korcsoport szerinti megoszlását tesszük nagytó alá /31. tábl. b/, és 14. abra/. A legkedvezőbb helyzetben itt is Dunaszentbenedek áll, mert itt a legmagasabb a két fiatal korosztály aránya /57,4 %/, és itt a legalacsonyabb az ezer férfire jutó

A LAKOSSÁG KORCSOPORT-SZERINTI MEGOSZLÁSA 1970-BEN (%)

A = férfiak; B = nők; C = nők és férfiak együtt
 1 = Gederlak; 2 = Benedek; 3 = Ordas; 4 = Dunapataj

- 0-14 éves
- 15-39 éves
- 40-59 (ff.) éves
- 40-54 (n.) éves
- 60-(ff.) éves
- 55-(n.) éves

14. ábra

nők aránya itt a legkedvezőtlenebb, valamint ebben a faluban él az összlakossághoz viszonyítva a legtöbb 60 évesnél idősebb ember.

Harmadik tényezőként érdemes szemügyre venni az aktív keresők foglalkozás szerinti megoszlásának alakulását /31. tabl. c/ /. A foglalkozás szerinti atrétegződés legjobban Dunapatajon mutatkozik. Kétségtelen tény, hogy az urbanizációs hatások ezt a települést érintették a legjobban. A második helyet azonban vitathatatlanul Géderlak foglalja el, míg Ordas és Dunaszentbenedek a sor végére szorulnak.

Eddigi megállapításaim a népszámlálás adataira támaszkodnak. Az adatok mögött a mozgások kiváló okait nem vizsgálom, mert a számok mindent tükröznek. A vizsgált három tényező adatsorai alapján megállapítom, hogy a négy település közül Dunapataj - mint alsófoku központ - rendelkezik a legkedvezőbb adottságokkal, fejlődése a jövőben biztosítottnak látszik, ezért vitalitása a legnagyobb. Géderlak és Dunaszentbenedek körülbelül azonos életképességű falvak, bár forgalmi helyzetét tekintve Géderlak kedvezőbb helyen áll /dunai átkelés!/. Ordas vitalitása a legkisebb. Valószínű, hogy önállósága ezután még fokozottabban csökken. /L: körzetesítés az egészségügyi ellátásban, az általános iskolai oktatásban./

VII. ÖSSZEGEZÉS

Bacs-Kiskun megye településhálózat-fejlesztési terve 1970-ben készült el és 2000-ig ad általános és konkrét javaslatokat a megye településeinek fejlesztésére vonatkozóan. A tervben Géderlacról kevés szó esik, hiszen abba a település-kategóriába tartozik, amelynek a lélekszáma 1-3000 között van, fejlesztési adottságokkal nem rendelkezik és a távoli jövőben igazgatási egyesítésre javasolt. Ezért csak a mindennapi ellátás biztosítását irányozták elő.

Bizonyára bővebb ennél és a község lehetőségeire szabott a tanács által készített 5 éves távlati terv, amely előttem sajnos ismeretlen maradt. Teendő ugyanis bőven van a faluban. Már a távlati terv is leszögezi, hogy 2000-ig Géderlakot is bekácsolják a vezetékes gazdal való ellátásba. Ugyanez a terv számol azzal is, hogy fejlesztik a Duna-menti körzet mezőgazdasági üzemének ipari jellegű tevékenységét. Előirányozták továbbá, hogy 2000-ig kiépítik a Dunapataj-Kalocsa közötti 5308-as számú utat, hogy megfeleljen a távlati követelményeknek.

Ennek az utnak, amely felfűz egy sor községet, a jövőben egyrészt komoly ingaforgalmat kell lebonyolítania Kalocsa felé, másrészt jelentős átmenő forgalommal kell számolni akkor, ha a dunai atkelést megfelelően kiépítik.

A dolgozatból kitűnik, hogy Géderlak ismét "tul-
élt" egy nagyon komoly megrázkódtatást. A fejlesztési
terv sem számol azzal, hogy elnéptelenedik a falu.
Most a helyi vezetőkön is sok mulik. Társadalmi össze-
fogással feltétlenül javítani kell a közművesítetttség
fokán, autóbusz várakozó helyeket kell építeni, fejlesz-
teni kell a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipart,
javítani és bővíteni kell a járdákat, korszerűsíteni
kell a közvilágítást, ki kell építeni a dunai strandot
és biztosítani kell a már meglévő kellemes környezet
mellé a kulturált szórakozás lehetőségeit, mert az atom-
erőmű felépülése után az amugy is közkezdvelt géderi stran-
dot biztosan még többen fogják látogatni.

A városi ember egyre jobban igényli a csendet.
Az elvándorlás már e miatt is reverzibilis folyamat.
13 kilométer jó utviszonyok mellett ma már nem távolság.
Ha ezt vesszük alapul, akkor nyugodtan kijelenthetjük,
hogy - ellentétben a távlati fejlesztési tervvel - Gé-
derlak fejlesztésre "érdemes" és alkalmas területté vál-
hat.

1.kép: Michaeli Ruttkoy 1730 körül készült térképe

2.kép: Részlet a Kobolyárról

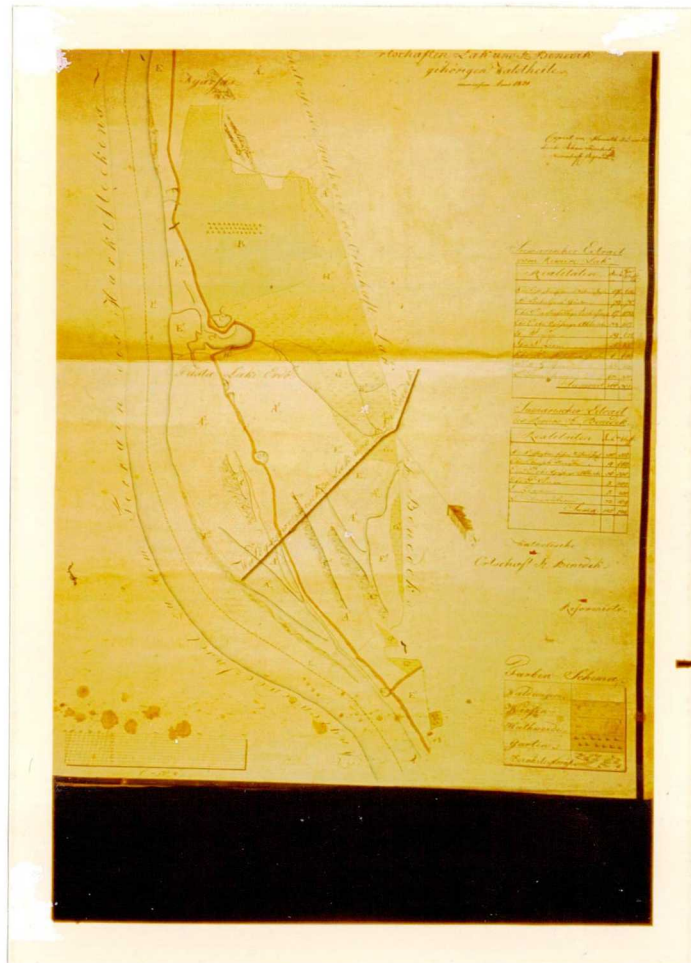
3.kép: Régi ház a Petőfi utcában. 1974-ben lebontották.

4.kép: Mai izlés szerint épült ház a falu legmagasabb pontján

5.kép: Felmagasított térszínre épített ház a Dózsa György utcában

6.kép: Johan Fischeck térképe 1825-ből

8. köp: Az új építési terep

7. köp: Paprikaszüret

9.kép: Részlet a Kossuth Lajos utcából

10.kép: "Fűrészfogasan" épült házsor a Petőfi utcában

11.kép: Régi és "modernizált" ház a Kossuth Lajos utcában

12.kép: Ivelt, nyeregtető fölé magasodó diszítés egy egy Kossuth Lajos utcai ház homlokzatán

13.kép: A zádori röv

14.kép: Az új Kulturház

VIII. FÜGGELÉK

Fényképek Géderlak községről

1. Michael Ruttkay 1730 körül készült térképe
2. Részlet a Kobolyáról
3. Régi ház a Petőfi utcában. 1974-ben lebontották
4. Mai izlés szerint épült ház a falu legmagasabb pontján
5. Felmagasított térszínre épített régi ház a Dozsa György utcában
6. Johan Fischeck mérnök térképe 1825-ből
7. Paprikaszüret
8. A TSz új irodaháza
9. Részlet a Kossuth Lajos utcából
10. "Fűrészfogasan" épült házsor a Petőfi utcában
11. Régi és "modernizált" ház a Kossuth utcában
12. Ivelt, nyeregtető fölé magasodó diszítés egy Kossuth utcai ház homlokzatán
13. A zadori komp
14. Az új "Kulturház"

FELHASZNALT IRODALOM

1. Abella Miklós: Néhány Duna-Tisza közti település földrajzi vizsgálata. Földr.Ért.VII.évf.1958.
2. Acsády Ignác: Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában. 1920-21. Orsz.Magy.Kir.Stat. Hiv. Bp. 1896.
3. A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Orsz. Magy. Kir. Stat. Hiv. 1897.
4. A Magyar Népköztársaság Helységnévtára. Stat. Kiado Vall. 1973.
5. Andrees: Neuer Allgemeiner und Österreichisch-Ungarischer handatlas. Bécs 1904.
6. Az 1960-as és 1970-es népszámlálás adatai. Bacs-Kiskun megye. KSH. Bp.
7. Bacshelyi Kálmán: Kiskunhalas központi funkciói és vonzaskörzete. Doktori disszertáció kézírata, 1971.
8. Bács-Kiskun megyei településhálózat-fejlesztési terve. Városépítési Tud. és Tervező Int. Bp. 1970. Kézirat.
9. Bajnai /Mennyey József/: Sarköz. Sarközi árvizkönyv, Kalocsa, 1862.
10. Bart János: Migráció és kontinuitás egy Duna melléki táj népesedéstörténetében. /A kalocsai érseki uradalom 1725. évi urbárium/ Kézirat.
11. Béla Dénes: Békéscsaba és Gyula vonzásterületének elhatárolása az egészségügyi és oktatási funkciók alapján. Doktori disszertáció kézírata, 1970.
12. Berauer József: A Kalocsa-egyházmegyei Rom.kath. népiskolák története. Kalocsa, 1896.

13. Dr. Berényi István: Kiskőrös vonzásterülete. Földr. Ért. XIV. évf. 1965.
14. Boros Ferenc: A hazai településállomány XVIII. sz.-eleji képe. Földr. Ért. VII. évf. 1958.
15. Dr. Boros Ferenc: Szempontok a települések földrajzi tanulmányozásához. Tankönyvkiadó, 1970.
16. Dr. Borovszky Samu szerk.: Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye. "Magyarország vármegyéi és városai" sorozat. Bp., 1910.
17. Calendarium Archi-Dioecesanum ven. cleri Colocensis et Bácsiensis. Kalocsai Érseki Könyvtár, Kalocsai Schematismusok, 1803-1942-ig.
18. Dr. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. M.T.A. Bp., 1897.
19. Danielik János: A prémontreiek. Eger, 1866.
20. Erdei Ferenc: Fűtőhomok. A Duna-Tisza köze. Gondolat, 1957.
21. Erdújhelyi Menyhért: A Kalocsai érsekség a renaissancekorban. Zenta, 1899.
22. Fenyves Elek: Magyarország geographiai szótára. III. kötet. Pest, 1851.
23. Gajai János-Schön Ferenc: Kalocsa és környékének vizgazdálkodása. Kalocsa vidéke és népe 1963-1973. Kecskemét, 1973.
24. Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája. Bp., 1877.
25. Dr. Gazdag László: A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Térképtára. Földr. Ért. XIV. évf. 1965.
26. Dr. Göcsei Imre: Győr ipari dolgozóinak ingavándorforgalma. Földr. Ért. XV. évf. 1966.
27. Historia domus. Kézirat, Géderlak.
28. Járó Zoltán: Talajtipusok. Bp., 1963.

29. Joannes Lipszky de Szedlicsna: Repertorium locorum objectorum -que...Hungarie,...-1808 tiae...
30. Johan Fischeck térképe 1825-ből. Kalocsai Érseki Levéltár, II. 136.
31. Kalocsai Érseki Levéltár kéziratos anyaga.
32. I. katonai felmérés felvételi térképe /B. IX. a. 527./ 1782-1785.
33. Kedvezményes vasuti jegyet igénylők jegyzéke. Géderlak, 1965-67, Kézirat.
34. Dr. Kovács Kálmán: Mezőgazdasági települések népesedési kérdései. Földr.Ért.XV. évf. 1966.
35. Községi törzskönyv. Géderlak.
36. Krajko Gyula-Pénzes István-Tóth József: A szegedi agglomeráció népességalakulásának néhány kérdése. Földr. Közl. XVIII. évf. 1970.
37. Kujáni Ferenc: Adatok Kalocsa és vidéke népművészetéhez. Vigilia, 1961. jul.
38. Dr. Kujáni Ferenc érseki helynök levele Bálint Sandor egyetemi tanárnak /Szeged/. Kalocsa, 1960. aug. 8. KÉL. Kézirat.
39. Lakónyilvantartó-könyv. Géderlak, 1955-1973.
40. Lázár Gyula géderlaki pedagógus gyűjtései. Kézirat.
41. Magyarország éghajlati atlasza. Akad. Kiadó Bp., 1960.
42. Magyarország helységeinek hivatalos összeírása. Bp., 1920.
43. Dr. Mérő József: Az iparosítás szerepe az Észak-komáromi iparvidék népesség- és településszerkezetének átalakulásában. Földr. Közl. XVIII. évf. 1970.
44. Mischaell Ruttkay térképe 1763-ból. Kalocsai Érseki Levéltár, II. 505.

45. Dr. Nagy László szerk.: A vizgazdálkodás fejlődése.
MTT Orsz. Vizgazd. Szakcsoport.
46. Ortvay Tivadar szerk.: Magyarország egyházi földleírása
a XIV. század elején. Bp., 1892.
47. Dr. Pécsi Márton: A magyarországi Duna-völgy kialakulása és felszínalaklata. Akad. Kiadó
1959.
48. Pécsi Márton: Völgyfejlődéstörténeti és terraszmorfológiai megfigyelések a Dunavölgy bal partján Budapest és Baja között. Hidr. Közl. 1950.
49. Dr. Péczely György: Az Alföld éghajlata. Földr. Közl. XIII., 1965.
50. Dr. Pénzes István: A magyar fűszerpaprika. Akad. Kiadó Bp., 1967.
51. Dr. Pénzes István: A magyar fűszerpaprikatermesztés fejlődésének társadalmi-gazdasági alapjai. Földr. Ért. XIII. évf., 1964.
52. JU.L. Pivovarov: A népesség városiasodása és vándorlása az európai szocialista országokban /a Szovjetunió nélkül/. Földr. Ért. XXI. évf., 1972.
53. Ritters Geographisch-Statistisches Lexikon. VI. kiadás Leipzig 1874; VIII. kiadás Leipzig 1895.
54. Sársfalvi Béla: A mezőgazdasági népesség elvándorlásának gazdaságföldrajzi kérdései. Földr. Közl. XII. évf., 1964.
55. Sársfalvi Béla: A talajviszonyok szerepe a mezőgazdaság helyi sajátosságainak kialakulásában a Duna-Tisza közén. Földr. Ért. IV. évf., 1955.
56. Dr. Sársfalvi Béla-Dr. Szegedi Nándor: A társadalmi át-
rétegződés folyamata két nyugat-magyarországi település - Óriszentpéter és Apát-
istvánfalva - fejlődése tükrében. Földr. Ért. XXI. évf., 1972.

73. Winkler Pál: Monostoraink a mohácsi vész előtt a kalocsai egyházmegyében. Arpád könyvek 45. sz. Kalocsa, 1933.
74. Zala György: Magyarország ipari dolgozóinak ingavándorlása. Földr. Közl. VI., 1958.

TARTALOMJEGYZÉK

	old.
I. Géderlak község földrajzi környezetének főbb jellemzői	5- 16
A/ A község fekvése	5- 6
B/ A Duna-völgy Dunapataj-Paks-Kalocsa közötti szakaszának kialakulása és felszínalakítása	6- 10
C/ Géderlak környéke éghajlati viszonyainak rövid jellemzése	11- 14
D/ Géderlak környékének talajviszonyai	14- 16
II. Géderlak község létrejöttének történeti előzményei	17- 26
III. Géderlak község története és népességének számszerű alakulása 1955-ig	27- 40
IV. A szocialista iparosítás hatása Géderlak népességének alakulására	41- 73
A/ A felszabaduló munkaerő vonzódása	43- 67
1. Állandó elvándorlás	43- 61
a/ Az elvándorlók számszerű alakulása, az elvándorlás iránya	43- 54
b/ Az elvándorlók kor, nem és foglalkozás szerinti megoszlása	54- 61
2. Időszakos vándorlás /ingázás/	62- 67
a/ Az ingázók száma és neme, az ingázás iránya	62- 65
b/ Az ingázók foglalkozás szerinti megoszlása	65- 67
B/ A maradék lakosságnál bekövetkezett változások	68- 73
a/ A maradék lakosság számának kor- és nemösszetételének változásai	68- 71
b/ Foglalkozás szerinti átrétegződés	71- 73

V.	Géderlak község potenciális adottságai, távlati fejlesztési lehetőségei	74- 95
	A mezőgazdaság szerepe Géderlak életében	75- 87
	Az ipar szerepe Géderlak életében	87- 88
	A közlekedés szerepe Géderlak életében	88- 90
	A község településarculati vonásai, la- kásállománya	90- 92
	A község egészségügyi és kulturális el- látottsága	92- 94
	A község kereskedelmi ellátottsága	94- 95
VI.	Géderlak község vitalitása	96-101
VII.	Összegezés	102-103
VIII.	Függelék. Fényképek Géderlak községről	104-111
	FELHASZNÁLT IRODALOM	112-117
	TARTALOMJEGYZÉK	118-119